

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**OTROK – NOSILEC STROŠKOV IN / ALI VIR BLAGINJE
ZA DRUŽINO IN DRUŽBO**

Ljubljana, maj 2003

DOLORES ŽIGON

I Z J A V A

Študentka DOLORES ŽIGON izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. JANEZA MALAČIČA in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 13. maja 2003

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1. RODNOSTNO VEDENJE SLOVENCEV	2
2. DRUŽBENOEKONOMSKI OKVIR DEMOGRAFSKIH RAZMER V SLOVENIJI	4
2.1. Socialna varnost v Sloveniji – zdaj in v prihodnje.....	4
2.1.1. Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005.....	5
2.1.2. Stanje revščine v Sloveniji.....	6
2.1.3. Socialnovarstvene storitve.....	8
2.1.3.1. Denarna socialna pomoč.....	8
2.1.4. Socialno vključevanje.....	9
2.2. Demografske spremembe.....	11
3. POLOŽAJ OTROK IN DRUŽIN V SLOVENIJI DANES	12
3.1. Demografski in drugi podatki, vezani na družino, glede na končne rezultate Popisa leta 2002.....	12
3.2. Družinska slika.....	14
3.2.1. Zmanjševanje povprečnega števila članic in članov gospodinjstva.....	14
3.2.2. Naraščanje števila otrok, rojenih zunaj zakonske zveze.....	16
3.2.3. Zviševanje povprečne starosti matere ob otrokovem rojstvu.....	16
3.2.4. Zmanjševanje števila sklenjenih zakonskih zvez.....	17
3.2.5. Naraščanje števila razvez.....	18
3.3. Pravice otrok v okviru Centrov za socialno delo.....	18
3.3.1. Problematika preživnin.....	19
3.3.2. Posvojiteljstvo.....	21
3.3.3. Rejništvo.....	21
3.3.4. Skrbništvo.....	22
3.4. Delitev dela v družinah.....	22
3.5. Ekonomski vidik položaja družin z otroki v Sloveniji.....	24
3.6. Stroški otrok Slovencev.....	25
4. DRUŽBENA PODPORA DRUŽINAM Z OTROKI V SLOVENIJI	27
4.1. Starševsko varstvo.....	28
4.1.1. Starševski dopust.....	28
4.1.2. Starševsko nadomestilo.....	30
4.1.3. Pravice iz naslova krajšega delovnega časa.....	31

4.2. Družinski prejemki	31
4.2.1. <i>Starševski dodatek</i>	32
4.2.2. <i>Pomoč ob rojstvu otroka</i>	32
4.2.3. <i>Otroški dodatek</i>	33
4.2.4. <i>Dodatek za veliko družino</i>	36
4.2.5. <i>Dodatek za nego otroka</i>	36
4.2.6. <i>Delno plačilo za izgubljeni dohodek</i>	36
4.3. Davčne olajšave za otroke v Sloveniji	36
5. DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI	38
SKLEP	41
LITERATURA	42
VIRI	44

UVOD

Središče in obenem skupni imenovalec mojega diplomskega dela je otrok, vendar ne kot neodvisen posameznik, ampak kot član družine. Sam zase je otrok namreč nemočen, zato je za uresničevanje njegovih pravic ključnega pomena njegova družina in širša družba.

Če za kaj, potem lahko trdimo za družinsko življenje z otroki v današnjem času, da je polno nasprotij. Na eni strani imamo opravka s podatki, ki kažejo na to, da družina z več otroki obstaja le še kot ideologija. A če pogledamo bolj natančno, je veliko indicev o tem, da so otroci ljudem še vedno zelo pomembni.

Obravnavanje položaja otroka se mi v zvezi s tem zdi še posebej zanimivo. Pri tem sta pomembna zlasti dva elementa tega položaja: otrokov položaj v družini, kjer je pomembno vprašanje vidika starševstva in otrokov položaj v razmerju do države in družbe, ki se kaže na celi vrsti področij, od socialnega skrbstva, do šolstva ipd. Zato bom v svojem diplomskem delu otroka prikazala v dvojni vlogi: kot vir koristnosti in kot nosilca stroškov. Skušala bom pokazati, kaj pomeni otrok na eni strani kot vir blaginje in na drugi kot finančna obremenitev za svojo družino in vso družbo.

V razvitih državah (kamor se radi prištevamo tudi Slovenci) namreč otroci nimajo več ekonomske vrednosti za svoje starše in jim tudi ne zagotavljajo socialnega varstva v starosti. Resnica je prav nasprotna. Otroci pomenijo za svoje družine predvsem povečanje življenjskih stroškov. Z zagotavljanjem prerazdeljevanja dohodkov pa prevzema država nase del stroškov otrok. Namen teh transferjev je omiliti padec življenjske ravni družin, do katerega prihaja po rojstvu vsakega otroka. Z izvajanjem takih ukrepov priznava država številne pozitivne in dolgoročne koristi od otrok za celotno družbo.

V prvem poglavju se bom tako najprej spoprijela s problemom upadanja stopnje rodnosti v Sloveniji in predstavila pomembnejše vzroke za ta pojav pri nas. Zatem bom v okviru značilnih demografskih sprememb osvetlila družbenoekonomski položaj Slovencev ali natančneje, raven socialne varnosti pri nas v smislu zagotavljanja dostojne življenjske ravni družin oziroma gospodinjestev. O tem, da se družina kot temeljna institucija oziroma družinsko življenje pri nas pomembno in značilno spreminja, bom govorila v tretjem poglavju. V sklopu tega bom predstavila pomembno področje nudenja socialnih servisov, to je delovanje Centrov za socialno delo kot glavnih neposrednih akterjev v sistemu blaginje otrok in družin. Dotaknila se bom tudi koncepta dela v družini in pokazala, da je alokacija družinskega dela v Sloveniji še vedno spolno (in tudi starostno) asimetrična. Ravno tako bom v tem poglavju obravnavala ekonomski položaj najbolj ranljivega člana prebivalstva pri nas, družin in z njimi otrok. Posebno pozornost bom posvetila še opredelitvi stroškov, ki jih ima družina v zvezi s svojimi otroki in pomenu le – teh v proračunih slovenskih družin. Četrto poglavje bom v celoti namenila obravnavi pomoči družinam z otroki v Sloveniji, saj se s tem odražajo osnovne vrednote in stališča naše družbe glede komplementarnosti vlog družine in države na področju blaginje otrok in njihovih družin. In ker sem prepričana, da si danes nobena družba ne sme in ne more privoščiti, da bi skrb za

razvoj otrok in njihovih družin prepustila slučaju, bom svoje diplomsko delo zaokrožila s prikazom specifične in celovite družinske politike, kot jo poznamo v Sloveniji. V sklepnih mislih bom navedla le najbolj izpostavljene in ključne probleme, s katerimi se soočajo danes pri nas družine z otroki; v samem diplomskem delu pa so nakazani še številni drugi.

1. RODNOSTNO VEDENJE SLOVENCEV

Dolgoročno zniževanje rodnosti se je v Sloveniji pričelo že ob koncu 19. stoletja, toda v začetku osemdesetih je ta prebila »čarobno« mejo 2,14 živorojenih otrok na eno žensko – ki še zagotavlja obnavljanje prebivalstva – in od takrat še naprej vztrajno upada. Leta 2001 je bila vrednost tega kazalca le 1,21 (SL - 02, str. 93).

Pri tem se vedno bolj postavlja vprašanje, kako zagotoviti enostavno obnavljanje prebivalstva. Prav zato se je rodila potreba po raziskavah rodnostnega obnašanja slovenskega prebivalstva. Leta 1989 je bila v Sloveniji izvedena rodnostna raziskava, katere pomembne ugotovitve so bile vključene v nacionalno poročilo, pripravljeno za Mednarodno konferenco o prebivalstvu in razvoju v Kairu leta 1994:

- upadanje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva v Sloveniji je tesno povezano s spremenjenim načinom življenja ljudi: s spremenjeno organizacijo življenja v družini, spremenjeno družbeno vlogo ženske, spremenjenim odnosom do otrok in načrtovanja družine;
- kažejo se znaki homogenizacije v velikosti družine slovenskih prebivalcev; izražena je majhna motiviranost prebivalstva za rojevanje večjega števila otrok;
- slovenski prebivalci si še želijo dva ali več otrok, polovica pa svoje želje ne uresniči;
- v odnosu do otrok in v prevzemanju starševske vloge kažejo že vedenjske vzorce razvitih narodov, v spolnem življenju pa ohranjajo tradicionalne vzorce prejšnjih evropskih generacij;
- moderno načrtovanje družine še ni splošno sprejet način življenja naših prebivalcev, kot je to mogoče zaslediti v razvitih družbah, kjer je število uporabnikov zanesljivih metod kontracepcije obratno sorazmerno s številom umetnih prekinitev nosečnosti.

(Slovensko nacionalno poročilo za Mednarodno konferenco o prebivalstvu in razvoju, Kairo, 1994)

Obstaja torej mnogo dejavnikov, ki vplivajo na rodnostno vedenje v Sloveniji nasploh. To so: raven splošne socialne varnosti, pridobitev in ohranitev delovnih mest žensk in mladih mater, pozitivne vrednote v življenju, modnost v številu otrok, rešitev stanovanjskega problema ipd. Prav tako pa je precej dejavnikov, ki vplivajo na odnos posameznikov do rojstev: biološka nujnost po reprodukciji v primerjavi z razpoložljivostjo kontracepcijskih sredstev, psihološko razumevanje regeneracije v odnosu do drugih življenjskih ciljev, splošne vrednote skupnosti in družbe, podpora in pomoč družine in bližnjih.

Osrednje probleme, ki jih je razkrila prej omenjena raziskava, je štiri leta kasneje potrdila študija *Rodnostno vedenje prebivalcev Slovenije (1998, str. 127)*. Pomembnejši izsledki so:

- Rodnostno vedenje Slovencev se spreminja iz generacije v generacijo in to hitreje, kot se spreminjajo njihova stališča o družini in otrocih.
- Mlajše generacije se dlje izobražujejo, ostajajo dlje časa v domu staršev, kasneje vstopajo v partnerske zveze in že začenjajo odlagati starševstvo.
- Mlajše generacije v večjem odstotku uporabljajo kontracepcijo in to zanesljive kontracepcijske metode ter se v manjšem odstotku zatekajo k splavu. Ob tem pa se starost ob prvem spolnem odnosu počasi niža.
- Poroka sicer še vedno ostaja primarna oblika partnerske zveze, vendar v mlajših generacijah raste število izvenzakonskih zvez.
- Odstotek samskih staršev se med generacijami bistveno ne spreminja.
- Zakonske zveze so trdnejše od zunajzakonskih, med njimi pa so trdnejše tiste, ki so se začele kot zunajzakonske skupnosti.
- Med slovenskim rodno prebivalstvom še vedno prevladuje vzorec družine z dvema otrokoma, se pa zlasti v mlajših kohortah podaljšuje razmik med otroki. Odstotek družin z enim otrokom ostaja med generacijami stabilen, prav tako odstotek družin s tremi otroki. Izrazito pa pada iz generacije v generacijo odstotek družin s štirimi ali več otroki.
- Otrok postaja vse bolj strošek, v mlajših generacijah vse bolj prevladuje filozofija odgovornega starševstva kot enega od življenjskih izzivov za posameznika in za par in ne edinega izziva za žensko. To je zlasti prisotno med bolj izobraženimi pari, kjer se opaža bolj izrazito odlaganje rojstev.

Zelo značilni so tudi zaključki empirične študije *Ekonomsko socialni položaj mladih družin v Sloveniji (Ule, Kuhar, Stropnik, 2002)*, kjer so udeleženci v raziskavi opozorili med drugim na naslednje najpomembnejše vzroke za nizko rodnost:

- ekonomski razlogi: nezadostni in negotovi dohodki kot posledica naraščajoče brezposelnosti, visoki stroški pri oskrbi otrok, slabe možnosti reševanja stanovanjskega vprašanja, težave pri usklajevanju kariernega in službenega življenja;
- kvaliteta življenja: tendence po bolj udobnem življenju, želje po neodvisnosti in osebnem razvoju, karieri, izpolnitvi;
- nova tveganja in negotovosti: strah pred prihodnostjo, nestabilnimi partnerskimi zvezami, večje odgovornosti in večje zahtevnosti pri odraščanju, vzgoji, šolanju otrok, slabi zgledi iz starševskih družin;
- velike odgovornosti in velike zahtevnosti, ki jo prinaša starševstvo, visoke aspiracije, ki jih imajo za otroke; hočejo biti odgovorni starši in odlašajo z odločitvijo za otroke, dokler nimajo vseh pogojev za vzorno starševstvo.

Nasploh pa je kvalitativna študija opozorila na precejšnje razlike v družinskem in rodnostnem obnašanju med ruralnim in urbanim okoljem, pa tudi med višje in nižje izobraženimi. Zdi se, da so otroci za bolj ruralne in manj izobražene ljudi večja vrednota. Ljudje na podeželju in manj izobraženi imajo tudi drugačne probleme pri odločanju za družino: več je ekonomskih problemov (npr. stanovanja, stroški za otroka). Od subjektivnih pogojev pa pride manj do izraza potreba po samoaktualizaciji in bolj problem partnerstva.

Ranjan (1999, str. 25) v skladu s teorijo človeškega kapitala in ekonomike rodnosti ugotavlja, da lahko razlagamo nagel upad rojstev v različnih državah tudi z metodo

substitucije, kjer se pari rajši odločajo za manjše število »bolj kakovostnih« otrok, če večjo kakovost predstavlja dosežena izobrazba, kot pa število otrok. Vendar so empirične raziskave pokazale, da padec rodnosti ni v celoti kompenziran z dvigom izobrazbe otrok. Ta vrzel nastaja zaradi nepoznavanja prihodkov roditeljev v prihodnosti, ker so ti s preходом iz kontroliranih ekonomij na tržno določene ekonomije, postali nepredvidljivi. Nepredvidljivost dohodka pa dvigne dohodkovni prag odločitve za otroka.

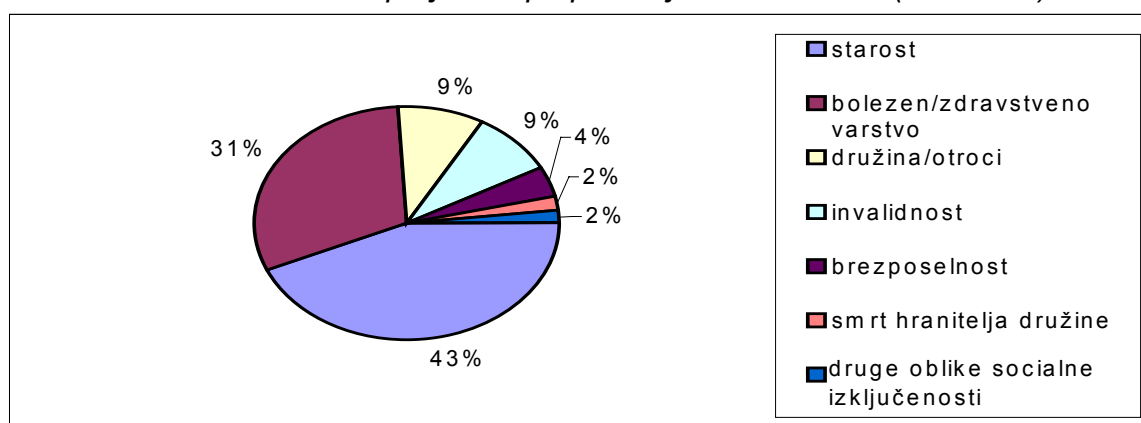
2. DRUŽBENOEKONOMSKI OKVIR DEMOGRAFSKIH RAZMER V SLOVENIJI

2.1. SOCIALNA VARNOST V SLOVENIJI – ZDAJ IN V PRIHODNJE

Temeljni pogoj za delovanje Slovenije kot socialne države – kot taka je namreč opredeljena v Ustavi - je usklajen gospodarski in socialni razvoj. Strategijo socialnega razvoja usmerja socialna politika, ki jo v ožjem smislu opredeljujejo ukrepi za zagotavljanje socialne varnosti posameznika.

V Republiki Sloveniji smo sprejeli definicijo socialne varnosti kot pravico posameznika, da je zavarovan za naslednja tveganja: za primer bolezni, nezaposlenosti, starosti, poškodbe pri delu, invalidnosti, materinstva, preživljanja otrok ter dajatve družinskim članom po smrti osebe, ki preživlja družino. Država je hkrati po določbah Ustave dolžna varovati družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter za to ustvarjati potrebne razmere. V kolikšni meri ji to uspeva, pa si na nek način lahko ogledamo na Sliki 1.

Slika 1: Izdatki za socialne prejemke po področjih za leto 2000 (v mio SIT)

Vir: SL - 02, str. 199.

Področje socialnega varstva je eden od sklopov socialne varnosti. Temeljno izhodišče ukrepov na področju socialnega varstva pa je zagotavljanje dostojanstva in enakih možnosti in preprečevanje socialne izključenosti.

2.1.1. Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005

Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005, ki je bil sprejet marca 2000, postavlja osnovna načela in izhodišča socialne varnosti v Sloveniji.

Izhodišče pri določanju nacionalnih ciljev socialnega varstva je zagotavljanje kvalitete življenja posameznikov, družin in skupin prebivalstva zlasti na področjih življenjske ravni in osebnostnega razvoja ter preprečevanje revščine in socialne izključenosti (Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005, str.4).

Do leta 2005 bodo ukrepi države usmerjeni zlasti k naslednjim socialnovarstvenim ciljem:

1. CILJ: izboljšanje kakovosti življenja

Zagotoviti vse pogoje, s katerimi se zagotavlja ugoden socialni položaj vseh prebivalcev in preprečujeta revščina ter socialna izključenost.

2. CILJ: zagotavljanje aktivnih oblik socialnega varstva

Posameznikom, družinam in skupinam prebivalstva, ki si ugodnega socialnega položaja ne morejo zagotoviti sami, zagotoviti podporo za čim večjo samostojnost pri iskanju izhoda iz kriznih situacij.

3. CILJ: razvoj strokovnih socialnih mrež pomoči

Zagotoviti strokovno podporo in pomoč pri preprečevanju in razreševanju socialnih stisk vsem, ki se znajdejo v rizičnih življenjskih situacijah.

4. CILJ: vzpostavitev in razvoj pluralnosti dejavnosti

Zagotoviti različnost programov in izvajalcev ter jih povezati v enovit sistem socialnega varstva na nacionalni ravni.

5. CILJ: oblikovanje novih pristopov za obvladovanje socialnih stisk

Načrtno razvijati nove socialnovarstvene programe, ki bodo omogočali odzivanje na spremembe socialnega položaja prebivalstva.

Da bi omogočili pogoje za dograditev tako oblikovanega nacionalnega sistema socialnega varstva, bo potrebno vzpodbuditi še različne mehanizme, ki bodo omogočali razvoj zasebne iniciative. To pa bo mogoče doseči med drugim tudi z vzpostavitvijo sistema stabilnega financiranja programov.

Finančni pogoji za uresničitev programa

Zastavljeni cilji nacionalnega programa upoštevajo sedanje in napovedane razvojne možnosti države v obdobju do leta 2005.ocene predlaganih učinkov kažejo, da se bo obseg letnih sredstev za socialno varstvo v BDP povečal za približno 20 %. Največji delež vseh sredstev za socialno varstvo predstavljajo stroški za neposredne denarne dajatve socialno ogroženim posameznikom in njihovim družinam (Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005, str. 24). Trendi kažejo, da se bo posebej povečal obseg stroškov, ki so vezani na pričakovana demografska gibanja in staranje prebivalstva; določeno povečanje pa bo tudi posledica nove usmeritve področja v bolj aktivne oblike preprečevanja socialnih stisk, pri katerih bodo imele prednost socialnovarstvene storitve. Država pa si bo prizadevala racionalizirati stroške tudi s sistemom podeljevanja koncesij in z dovoljenji za delo brez udeležbe javnih sredstev.

2.1.2. Stanje revščine v Sloveniji

Svet Evrope je novembra 1984 sprejel naslednjo definicijo revščine: »Revne so osebe, družine ali skupine oseb, katerih sredstva (materialna, kulturna in socialna) so tako omejena, da jim onemogočajo minimalno sprejemljivo življenje v državi, v kateri živijo.« (Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000, str. 8)

Zadnje bolj poglobljeno analizo revščine v Sloveniji je Statistični urad Republike Slovenije objavil za obdobje 1997 – 1999. Ugotovitve kažejo, da imajo visoko tveganje revščine naslednja gospodinjstva:

- enočlanska gospodinjstva, predvsem starejše osebe in starejši pari, pa tudi družine s tremi ali več otroki, mlajšimi od 16 let ter enostarševske družine,
- gospodinjstva brez delovno aktivnih oseb,
- gospodinjstva z nizko izobrazbo referenčne osebe,
- gospodinjstva s pokojninami in socialnimi prejemki kot glavnim virom dohodka,
- najemniki neprofitnih in socialnih stanovanj.

(Izvajanje strategije socialnega vključevanja, 2002, str. 11)

Podatki Statističnega urada Republike Slovenije kažejo, da se je število revnih oseb od leta 1993 nekoliko povečalo, ne pa tudi število revnih gospodinjstev. To pomeni, da se je nekoliko spremenila struktura revnih gospodinjstev – očitno se je povečala velikost revnih gospodinjstev. Kot kaže Tabela 1, je v obdobju 1997 – 1999, torej neposredno pred sprejemom vladnega Programa boja proti revščini in socialni izključenosti, ostala revščina na približno enaki ravni.

Tabela 1: Podatki o revščini na osnovi 60 % mediane ekvivalentnih (prilagojena OECD lestvica) denarnih dohodkov v obdobju 1993 do 1999; v tekočih cenah

	1993	1997 - 1998	1997 - 1999
Prag revščine v SIT, na mesec (60%)	25.500	50.367	54.708
Stopnja revščine (% oseb pod pragom)	13,0	14,0	13,8

Vir: SURS, dodatni preračuni na MDDSZ, 2000.

Vse te študije so se ukvarjale predvsem z revščino oziroma nezadostnimi materialnimi sredstvi za preživljanje. Zadostna sredstva za preživljanje pa se zagotavljajo tudi s socialnimi transferji, ki blažijo revščino. S tem v zvezi je pomembne rezultate dala študija o vplivu socialnih transferjev na revščino in dohodkovno neenakost v Sloveniji (Stanovnik, Stropnik, 2001, str. 37). Osnovni namen raziskovalnega projekta je bil ugotoviti, kakšen bi bil obseg revščine in neenakosti, če ne bi bilo socialnih transferjev.

Raziskava je pokazala delež gospodinjstev, ki so živela pod različno visokimi pragi revščine. Podatki v Tabeli 2 kažejo, da se je število revnih v obdobju 1997 – 1999 v primerjavi z letom 1993 nekoliko povečalo, vendar ne v vseh skupinah prebivalstva.

Tabela 2: Stopnje revščine v Sloveniji v 1993 in 1997 – 1999; gospodinjstva, v %

Meja revščine kot % mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstva	Vsa gospodinjstva		Gospodinjstva z upokojencem		Gospodinjstva z brezposelnim		Gospodinjstva z otroki do 18. leta		Gospodinjstva s starimi 60 in več let	
	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99
40	4.0	4.6	4.2	4.8	7.3	12.7	2.8	3.6	6.2	5.5
50	7.7	8.1	9.3	8.4	13.9	21.8	5.3	7.4	12.0	9.6
60	13.8	13.8	17.8	15.0	23.3	34.5	10.5	13.5	21.4	16.8
70	21.1	21.1	26.3	23.9	35.7	47.0	17.8	20.3	30.8	26.5

Vir: Stropnik, Stanovnik, 2001, str. 37.

V Tabeli 3 pa bom prikazala izračune, ki kažejo, kaj bi se zgodilo, če pri dohodkih gospodinjstev ne bi upoštevali socialnih transferjev. Socialni transferji, izključeni iz dohodka gospodinjstev, so: otroški dodatki, nadomestilo bolniškega dopusta, denarna socialna pomoč, nadomestilo za brezposelnost, nadomestila iz pravic vojnih zakonov, štipendije.

Tabela 3: Stopnje revščine v Sloveniji, dohodek brez socialnih transferjev, gospodinjstva, 1993 in 1997 – 1999; v %

Meja revščine kot % mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstva	Vsa gospodinjstva		Gospodinjstva z upokojencem		Gospodinjstva z brezposelnim		Gospodinjstva z otroki do 18. leta		Gospodinjstva s starimi 60 in več let	
	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99	1993	1997-99
40	60	7.1	6.2	5.8	18.6	23.4	6.0	7.9	8.0	6.4
50	70	11.4	11.6	10.2	28.7	34.3	9.5	13.2	14.4	10.5
60	16.6	16.4	19.5	16.0	37.3	43.6	14.2	18.1	22.8	17.0
70	24.1	23.2	28.2	23.4	49.9	54.4	22.5	25.2	31.9	25.0

Vir: Stropnik, Stanovnik, 2001, str. 40.

Če predpostavimo prag revščine na 50 % mediane ekvivalentnega dohodka in odsotnost socialnih transferjev, potem bi bila po ugotovitvah Stanovnik –

Stropnikove, stopnja revščine gospodinjstev višja za 2,9 odstotnih točk v letu 1993 in za 3,3 odstotne točke v obdobju 1997 – 1999. To kaže na močan vpliv socialnih transferjev na blažitev revščine in na povečan vpliv socialnih transferjev v letih 1997 – 1999 v primerjavi z letom 1999.

Po istih ugotovitvah bi bila stopnja revščine v gospodinjstvih z otroki (pri 50 % mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstva) za 5,8 odstotnih točk višja (v obdobju 1997 – 1999), če ne bi bilo socialnih transferjev. To pa potrjuje ustrezno naravnost socialnih transferjev pri nas.

2.1.3. Socialnovarstvene storitve

Pomemben vpliv na socialnoekonomski položaj prebivalstva Slovenije torej nosijo socialni transferji. Poleg teh določa Zakon o socialnem varstvu več vrst socialnovarstvenih storitev, ki morajo biti dostopne zaradi pomoči posamezniku, družini in skupini pri preprečevanju in odpravljanju socialnih stisk in težav.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve že vse od sprejema Zakona o socialnem varstvu leta 1993, zbira podatke o številu upravičencev do socialnovarstvenih dajatev za finančno analitske namene. Spremembe in dopolnitve tega zakona, ki so bile uveljavljene s septembrom 2001, namesto socialnovarstvenih dajatev uvajajo denarno socialno pomoč. Ta je v celoti nadomestila do tedaj veljavne socialnovarstvene dajatve (denarno pomoč kot edini vir preživljanja, denarni dodatek in enkratni denarni dodatek).

2.1.3.1. Denarna socialna pomoč

Denarna socialna pomoč je denarna pomoč, dodeljena upravičencem, ki si ne morejo sami zagotoviti preživetja (SL - 02, str. 197). Podatki kažejo, da je nova zakonodaja v prvih štirih mesecih uresničevanja (september – december 2001) pomenila bistveno zvišanje prejemkov, ki so jih prejeli upravičenci do denarnih socialnih pomoči. V povprečju so bili prejemki iz naslova socialnih pomoči kar 37 % višji kot pa v letu 2000 (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002).

Novi zakon je uvedel nekaj bistvenih novosti, med katerimi omenjam le nekatere pomembnejše. Z denarno socialno pomočjo se upravičencem zagotavljajo sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini minimalnega dohodka, ki je precej višji od prej veljavnega cenzusa. Osnovni znesek minimalnega dohodka, določen v zakonu, znaša 37.943 SIT in se usklajuje enkrat letno in sicer v mesecu januarju za indeks cen življenjskih potrebščin za obdobje zadnjih 12 mesecev pred mesecem uskladitve. Usklajena vrednost iz januarja 2003 znaša 43.522 SIT.

Višina denarne pomoči za družino se določi kot razlika med seštevkom minimalnih dohodkov, ki pripadajo posameznim upravičencem oziroma družinskim članom, in dohodki vseh družinskih članov. Višina minimalnega dohodka za posameznega družinskega člana je v razmerju do osnovnega zneska minimalnega dohodka določena po naslednjih merilih: prva odrasla oseba v družini 1, vsaka naslednja odrasla oseba v družini 0,7 in otrok do 18 let ter polnoletni otrok, ki so ga starši dolžni preživljati zaradi rednega šolanja 0,3 (kar pomeni 13.057 SIT).

Že kratkoročno torej na raven socialne varnosti vpliva možnost pridobitve socialnovarstvenih prejemkov in njihova višina. Zadnje podatke o tem sem zbrala v Tabeli 4.

Tabela 4: Upravičenci in sredstva, namenjena za financiranje socialnovarstvene dejavnosti in denarne socialne pomoči; v tekočih cenah

Denarne pomoči:	1995		1999		2000		2001	
	upravičenci	znesek (mio SIT)	upravičenci	znesek (mio SIT)	upravičenci	znesek (mio SIT)	upravičenci	znesek (mio SIT)
Edini vir preživljanja	1.558	359	1.230	357	1.178	367	1.132	/
Denarni dodatek	24.908	5.016	31.966	8.572	32.777	9.549	33.627	/
Enkratni denarni dodatek	799	167	1.636	462	2.078	624	2.331	/
Denarna socialna pomoč	/	/	/	/	/	/	37.129	12.730

Vir: SL - 02, str. 206.

2.1.4. Socialno vključevanje

Ohranjanje visoke ravni socialnega varstva je imperativ vrednot držav Evropske unije, znotraj ravni uravnavanja sistema socialnega varstva, pa je vsaka država samostojna pri določanju strategij, sprejemanju zakonodaje, organizaciji in financiranju lastnega sistema socialne varnosti. Visoka raven socialne varnosti je eden izmed pomembnejših ciljev Evropske unije, čeprav makroekonomski teoretiki v kontekstu razvoja konkurenčnosti praviloma svetujejo pristope zmanjševanja tovrstnih izdatkov. Visoka raven socialne varnosti tudi predstavlja posebnost Evropske unije v primerjavi z manj razvitimi državami, evropskim ciljem pa v okviru svojih možnosti sledi tudi Slovenija (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002).

Slovenija in druge države kandidatke za vstop v Evropsko unijo bodo do začetka leta 2004 podpisale memorandume o socialnem vključevanju, v katerih je opisano stanje, politika ter ukrepi države za blažitev revščine, ki so v skladu s socialnimi cilji Unije. Ne glede na vključitev v Evropsko unijo so bili pri nas v pripravi večji posegi na področju socialne varnosti, ki so se začeli uveljavljati z letom 2001 in so

vplivali na obseg in strukturo socialnih izdatkov v začetku 21. stoletja. Slovenska Vlada je namreč pred tremi leti sprejela Program boja proti revščini in socialni izključenosti in uresničevanje tega programa je Vlada opredelila kot eno od prioritet svoje politike.

Kratkoročno je v Sloveniji pričakovati naraščanje stroškov socialne varnosti zaradi določitve nove ravni zagotovljenega minimalnega dohodka (socialnovarstvenega minimuma). Sedanja raven namreč ne omogoča zadovoljevanja minimalnih življenjskih potreb. Višji zagotovljeni minimalni dohodek je učinkovit ukrep boja proti revščini in socialni izključenosti. Če bi želeli raven minimalnega zagotovljenega dohodka približati meji revščine, ki jo v svojih analizah uporablja Eurostat, bi morali sredstva za ta namen povečati za 50 - 75 %.

Potencialni negativni vpliv vključitve Slovenije v Evropsko unijo na socialno varnost in stroške socialnega varstva je lahko dvojen:

- zmanjšanje socialne varnosti sedanjega prebivalstva Slovenije zaradi manjše konkurenčnosti našega blaga in storitev ter posledičnega zmanjšanja proizvodnje in izgube delovnih mest,
- povečanje stroškov zaradi socialne varnosti oseb, ki se bodo v Slovenijo priselile zaradi prostega pretoka delavcev.

Posledice prvega so bolj ali manj predvidljive in so delno odvisne od uspešnosti pogajanj z Evropsko unijo. Drugemu potencialnemu vplivu pa ne kaže pripisovati omembe vrednega pomena. Pogoji za prosti pretok delavcev je razpoložljivost delovnih mest, ki pa zaposlenim in njihovim družinam zagotavljajo socialno varnost (Stropnik, 2000, str. 89).

Skupno poročilo o socialni vključenosti, ki ga je Evropska unija sprejela decembra 2001, na podlagi dejstev in analiz določa ključne izzive v prihodnosti. V njem so povzete ugotovitve in analizirani dosežki nacionalnih akcijskih načrtov o socialnem vključevanju na podlagi enotnega sistema socialnih indikatorjev, ki jih je sprejela petnajsterica. Dejstvo je, da 18 % oziroma več kot 60 milijonov prebivalstva Unije živi na robu revščine, polovica med njimi že dalj časa. Revščini so najbolj izpostavljeni prav otroci in mladina, stari, brezposelni in enostarševske družine. Relativna stopnja revščine ljudi, ki živijo pod mejo revščine, določene s 60 % prerezom mediane denarnega dohodka, se od države do države spreminja in znaša od 8 % na Danskem do 23 % na Portugalskem. Primerljiv podatek za Slovenijo je že omenjenih 13,8 %, kar nas uvršča nekje na sredino lestvice evropskih držav (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002). Poročilo tudi navaja, da so poglobilne strukturne spremembe v družbi za večino ljudi pozitivne, da pa posameznim ranljivim skupinam pomenijo nova tveganja revščine in socialne izključenosti. Gre za spremembe med drugim v strukturi gospodinjstev, ki se kažejo v porastu števila razdorov znotraj družine in razkrajanju družinskega življenja ter v spremenjeni vlogi moškega in ženske, za demografske spremembe, ki se kažejo v daljšem pričakovanem trajanju življenja in padajoči stopnji rodnosti, ter druge spremembe.

2.2. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

Demografski razvoj slovenskega prebivalstva v osnovnih potezah sledi razvoju v razvitih evropskih državah. Rodnost in umrljivost sta se tako znižali, da je danes že ogrožen naravni prirast prebivalstva. Leta 1993 smo v Sloveniji prvič zabeležili negativen naravni prirast; zatem so njegove vrednosti tri leta nihale med 0 in 1 %, od leta 1997 dalje pa se ponovno soočamo z negativnim naravnim prirastom - podatek za leto 2001 znaša -0,5 (SL - 02, str. 91). Ker pa se od začetka 80. let znižuje tudi selitveni prirast, število prebivalstva Slovenije že nekaj let stagnira in postaja vedno starejše (Kožuh - Novak et al., 1998, str. 17). Povprečna starost prebivalstva je že preseгла 39 let (Statistične informacije 92 / 2003, str. 39).

Spremembe, ki neposredno določajo družinsko življenje, pa niso zgolj rezultat notranjih družinskih sprememb, npr. individualnih odločitev posameznikov in posameznic, ampak so pomembno povezane s širšimi družbenimi spremembami. Tu bi lahko izpostavili predvsem dva pomembna segmenta družbenih sprememb. Pomembne so spremembe na trgu dela, še posebej pa zaposlovanje žensk, ki vpliva na rodnostne spremembe oziroma na splošno strukturira življenjske poteke posameznic. Trend, ki bo predvsem v bodočnosti pomembno vplival na organizacijo vsakdanjega družinskega življenja, pa je staranje prebivalstva (Švab, 2001, str. 67).

Demografske spremembe v zahodnih družbah nasploh namreč že nekaj desetletij pomembno označuje staranje prebivalstva. Priznan zgodovinar družine, P. Laslett, je postavil tezo o popolnoma novi delitvi življenjskega poteka, ki ga pomembno spreminja staranje prebivalstva. Družbo namreč šteje za staro, če je delež prebivalstva, starejšega od 60 let, vsaj 20 %, pričakovana starost ob rojstvu za ženske vsaj 77,5 leta in za moške vsaj 72,5 leta (Laslett, 1991, str. 51). Delež odraslih oseb, starejših od 60 let narašča, in tudi napovedi za prihodnost napovedujejo večanje tega prebivalstva pri obeh spolih. Številke za Slovenijo povedo, da je bilo leta 2001 v starostni skupini 65 in več let 14,6 % vsega prebivalstva.

Demografske spremembe pa imajo tako med drugim tudi posledice na strukturo potrošnje; starejši imajo namreč drugačne potrebe kot otroci. Otroška industrija je v svetu razvila široko paleto izdelkov, namenjenih izključno otrokom in tako posredno povečala stroške zanje. S tem je povzročila nove potrebe in tako povečala delež izdatkov, ki so namenjeni otrokom v družinskem proračunu. Bistvene spremembe zato lahko pričakujemo pri razmerju med obsegom vzdrževanja otrok in starejših ljudi. To bo povzročilo težavnejše zagotavljanje sredstev za vzdrževanje starih ljudi in znižanje obsega in pomena zagotavljanja sredstev za vzdrževanje otrok (Malačič, 2000, str. 155).

3. POLOŽAJ OTROK IN DRUŽIN V SLOVENIJI DANES

3.1. DEMOGRAFSKI IN DRUGI PODATKI, VEZANI NA DRUŽINO, GLEDE NA KONČNE REZULTATE POPISA LETA 2002

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj je potekal v Sloveniji od 1. do 15. aprila 2002. Po končnih podatkih je bilo v Sloveniji na dan 31.3.2002 1 964 036 prebivalcev. Zaradi spremenjene definicije v Popisu 2002 podatki niso neposredno primerljivi s podatki Popisa 1991; po preračunu podatkov Popisa 1991 po novi definiciji se je število prebivalcev v zadnjih 11 letih povečalo za 2,6 %. Spolna struktura prebivalstva se je zelo malo spremenila, tako da se je delež moških v primerjavi s Popisom 1991 povečal z 48,3 % na 48,8 %. Bistveno pa se je v tem obdobju povečala povprečna starost prebivalstva (za 3,6 leta), tako da je dosegla 39,5 leta, povprečna starost žensk pa je že presegla 40 let (41,1 leta).

Končni podatki Popisa 2002 kažejo, da so bili najpomembnejši demografski procesi v Sloveniji po njeni osamosvojitvi:

- *povečanje števila gospodinjstev (za 8,3 %), na kar je najbolj vplivalo povečanje števila enočlanskih gospodinjstev (za 27,5 %);*
- *s tem povezano zmanjševanje povprečnega števila članov gospodinjstva; leta 2002 ima povprečno gospodinjstvo samo še 2,8 člana, kar je za 0,3 člana manj kot po končnih podatkih Popisa 1991 (3,1 člana); po preračunu podatkov po novi metodologiji je ta razlika nekoliko nižja in znaša 0,2 člana; do zmanjševanja povprečnega števila članov gospodinjstva je prišlo zaradi povečanja deleža gospodinjstev s tremi člani in manj ter istočasnega zmanjšanja deleža gospodinjstev z večjim številom članov;*
- *spmembe v sestavi družin (povečanje števila zunajzakonskih skupnosti s 17.000 na 42.000 (indeks 242) in povečanje števila družin brez otrok za 8,8 %).*

Najpomembnejši vzroki za nizko povprečno število članov gospodinjstva so:

- *vedno večje število družin z enim otrokom oziroma celo brez otrok, saj se je, kot je razvidno iz Tabele 5, število družin z dvema otrokoma ali več zmanjšalo, pri čemer je zanimivo, da se je število družin z večjim številom otrok glede na leto 1991 najbolj zmanjšalo v nemestnih naseljih;*
- *pojavljanje mladih enočlanskih gospodinjstev (10.000 v starosti do 30 let) v večjih mestih, ki so značilna tudi za Evropo (t.i. singles);*
- *večanje števila ostarelih gospodinjstev (samskih ali družinskih), saj je skoraj polovica oseb v enočlanskih gospodinjstvih že starejša od 65 let);*
- *vedno manjše število tradicionalnih gospodinjstev s tremi generacijami članov, ki so bila značilna zlasti za ruralna okolja in v katerih je bil proces transformacije sestave gospodinjstev in družin celo hitrejši kot v mestnih območjih.*

Tabela 5: Družine po številu otrok in tipu naselja, Slovenija, Popisa 1991 in 2002

Število otrok	Skupaj		Mestna naselja		Nemestna naselja	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
SKUPAJ	543766	555945	281808	285370	261958	270575
Brez otrok	117229	127642	60752	67329	56477	60313
1 otrok	200417	208018	111148	114028	89269	93990
2 otroka	185068	181865	95651	90035	89417	91830
3 otroci	33466	32137	12195	12060	21271	20077
4 otroci	5731	4845	1600	1511	4131	3334
5 otrok +	1855	1438	462	407	1393	1031
Strukturni delež (%)						
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100
Brez otrok	21,6	23,0	21,6	23,6	21,6	22,3
1 otrok	36,9	37,4	39,4	40,0	34,1	34,7
2 otroka	34,0	32,7	33,9	31,6	34,1	33,9
3 otroci	6,2	5,8	4,3	4,2	8,1	7,4
4 otroci	1,1	0,9	0,6	0,5	1,6	1,2
5 otrok +	0,3	0,3	0,2	0,1	0,5	0,4

Vir: Statistične informacije 92 / 2003, str. 40.

Zelo pomembne se mi zdijo spremembe števila različnih tipov družin v obdobju med Popisoma. V zadnjem desetletju se je tako zmanjšalo samo število zakonskih parov z otroki in sicer za več kot 27.000. Te so delno zamenjali zunajzakonski pari z otroki, saj jih je več za skoraj 17.000. Za 14.000 se je povečalo število parov brez otrok, kar pomeni, da se je skupno število družin z zakoncema / partnerjema celo povečalo (skoraj za 4.000), prišlo pa je do prerazporeditve posameznih tipov družin. Število enostarševskih družin se je povečalo za 8.000, tako da se je njihov delež povečal za 1 %, kar predstavlja že skoraj petino vseh družin.

Skupno število otrok v družinah se kljub vedno manjši rodnosti ni bistveno zmanjšalo (za slabih 10.000). Vsaj enega otroka ima sicer tri četrtine družin, vsaj enega otroka, mlajšega od 6 let pa samo 15 % oz. vsaka šesta družina. Pri 17 % družin so vsi otroci starejši od 25 let, kar pomeni, da je teh družin celo 4.500 več kot družin, v katerih je vsaj en otrok mlajši od 6 let.

Število velikih družin (6 in več otrok) se je v obdobju 1991 – 2002 zmanjšalo s 568 na 441, število družin s štirimi ali petimi otroki pa s 7.018 na 5.842. Razveseljiv je podatek, da se je število družin s tremi otroki le malenkostno zmanjšalo (v absolutnem smislu za toliko, kot število družin s štirimi oz. petimi otroki), še zlasti v mestnih naseljih. Lahko torej rečemo, da postaja odločanje za tretjega otroka v družini spet aktualno. Po drugi strani pa v slovenski družbi narašča število zakonskih parov oz. zunajzakonskih partnerjev brez otrok. Delno je to gotovo posledica zavestne odločitve mlajših generacij za tak način življenja; glavni razlog za to pa so spremembe v življenjskem ciklu družine, ko z vzpostavitvijo lastne družine odrasli otroci postanejo člani novih družin. V zadnjem desetletju so namreč svoje lastne družinske skupnosti oblikovali otroci, rojeni v obdobju največje rodnosti v Sloveniji; zato je več kot 100.000 (80 %) družin brez otrok takih, v katerih je vsaj eden od zakoncev starejši od 50 let. (Statistične informacije 92 / 2003, str. 41)

3.2. DRUŽINSKA SLIKA

Družina je kljub svojim majhnim dimenzijam zelo zapleten in kompleksen subjekt. Odločitev zanjo je danes izjemno skrbno načrtovana in pretehtana ter odvisna od objektivnih in subjektivnih pogojev zanjo. Najpomembnejši objektivni pogoji so ekonomski pogoji:

- zaposlenost,
- finančna varnost,
- osnovni stanovanjski pogoji,
- možnost uskladitve dela, kariere in družinskega življenja ter
- varstvo otrok.

Osnovni subjektivni pogoji pa so:

- zrelost,
- kvaliteta osebnega življenja,
- dober partnerski odnos in
- odločitev za prevzem odgovornosti za družino in otroke.

Za Slovenijo je značilna intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih slogov. Poleg klasične družine, poročenega para z otroki, narašča število enostarševskih družin, dopoljenih ali reorganiziranih družin, zunajzakonskih družinskih skupnosti in družin istospolnih partnerjev. Trendi, ki zrcalijo to spreminjanje družinskih struktur, so podobni tistim, ki so že nekaj časa značilni za zahodnoevropske države.

Uradna statistika zaznava te spremembe v indikatorjih demografskih sprememb, kot so:

- zmanjševanje povprečnega števila članov in članic gospodinjstev,
- naraščanje števila otrok, rojenih zunaj zakonske zveze,
- zviševanje povprečne starosti matere ob otrokovem rojstvu in rojstvu prvega otroka,
- zmanjševanje števila porok in
- naraščanje števila razvez.

3.2.1. Zmanjševanje povprečnega števila članic in članov gospodinjstva

Povprečno število oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, že od tridesetih let tega stoletja počasi upada. Po Popisu leta 1931, ko je v skupnem gospodinjstvu živel povprečno 4,9 oseb, se je povprečje do Popisa leta 2002, kot sem že zapisala, zmanjšalo na 2,8 osebe.

Eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na zmanjševanje števila oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, je tudi zmanjševanje števila otrok v družinah. To število znaša po Popisu iz leta 1991 (tega podatka za Popis 2002 nisem našla) 1,3 otroka na družino. Podoben je tudi podatek o številu živorojenih otrok na eno žensko, ki je leta 2001 znašal 1,21 (SL - 02, str. 93). O razlogih, zaradi katerih imajo (vprašane) ženske danes manj otrok kot prejšnje generacije, nazorno priča Tabela 6.

Tabela 6: Razlogi za to, da imajo dandanes ženske manj otrok kakor prejšnje generacije, rangirani po pomenu

Razlog	Odstotek odgovorov "zelo pomembno" in "pomembno"	Padajoči rang	Naraščajoči rang
		glede na pomembnost	glede na nepomembnost
Ekonomska kriza in brezposelnost ¹	91,1	1	2
Slabi stanovanjski pogoji	88,0	2	1
Finančno breme vzdrževanja otrok	87,6	3	3
Naraščajoče število žensk, zaposlenih zunaj doma	71,4	4	6
Danes želijo ljudje živeti bolj udobno kakor v preteklosti	72,1	5	5
Naraščajoče težnje moških in žensk po neodvisnosti in osebnem napredovanju	67,9	6	4
Strah pred prihodnostjo	63,1	7	7
Veliko število razvez	59,8	8	8
Strah pred problemi, povezanimi z vzgojo in vzdrževanjem otrok	57,3	9	9
Nezadostna ponudba otroškega varstva	49,2	10	10
Vedno večja dostopnost do kontracepcije	48,8	11	11
Prepričanje, da je za otroke primernejša majhna družina	22,5	12	12
Občutek, da postaja Slovenija prenaseljena	11,5	13	13

Vir: Stropnik, 2001, str. 12.

Razberemo lahko, da so trije pglavitni razlogi za manjše število otrok, ekonomskega značaja:

- nezadostni in negotovi dohodki kot posledica ekonomske krize in brezposelnosti,
- slaba dostopnost primernih socialnih stanovanj, finančno breme najema ali nakupa stanovanja, majhna možnost zadovoljivega reševanja stanovanjskega vprašanja v času, ko ima družina majhne otroke ipd.,
- stroški otrok.

(Stropnik, 2001, str. 12)

Zanimivo je tudi, da najhitrejše upadanje rodnosti beležimo v prvi polovici 20. stoletja. Če za opis tega znižanja uporabimo celotno rodnost, ga lahko izrazimo

¹Uporaba izraza »ekonomska kriza« v tem kontekstu se mi zdi sporna. Po definiciji je namreč ekonomska kriza »točka v cikličnem gibanju gospodarstva, v kateri pride do vrhunca motnje produkcije, ki se naprej odrazi v ekonomiji, kasneje pa zajame vse sfere družbenega življenja« (Srđić, 1975, str. 281). Ob obstoječih gospodarskih kazalcih v letu 2001 res ne moremo govoriti o ekonomski krizi v Sloveniji. Verjetno je tu mišljena nekakšna subjektivna ocena (ne)zadostnosti dohodka in s tem povezan strah oziroma negotovost pred prihodnostjo. Zato bi bilo po mojem mnenju tu primerneje uporabiti kak drug izraz.

takole: ženske, rojene okrog leta 1875, so v povprečju rodile 4,7 otroka, njihove hčere 3,0 njihove vnukinje 2,1 in njihove pravnukinje še samo 1,8 otroka (Slovensko nacionalno poročilo za Mednarodno konferenco o prebivalstvu in razvoju, Kairo, 1994).

3.2.2. **Naraščanje števila otrok, rojenih zunaj zakonske zveze**

V Sloveniji se vsako leto rodi več otrok, rojenih neporočenim staršem. V devetdesetih letih je delež teh otrok naraščal približno za odstotno točko; s kakšno intenziteto pa narašča pri nas število izvenzakonskih otrok v zadnjih letih, kaže Tabela 7.

Tabela 7: Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze

	Povprečje 1990-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rojeni zunaj zakonske zveze	5571	5657	5984	5942	6001	6203	6746	6881
Delež med vsemi živorojenimi (%)	27,0	29,8	31,8	32,7	33,6	35,4	37,1	39,4

Vir: SL - 02, str. 92; lastni izračuni.

Če upoštevam še podatek o trendu upadanja števila porok, lahko mirno zapišem, da zakonska zveza izgublja svoj pomen. To seveda ne pomeni, da upada tudi pomen družine in družinskih vrednot. Več raziskav je namreč že pokazalo, da ljudje pripisujejo družini velik pomen. Že raziskava Slovensko javno mnenje 1992: Mednarodna raziskava vrednot (Toš et al., 1992) je pokazala, da ljudje med najpomembnejša področja svojega življenja uvrščajo družino, in sicer na drugo mesto, takoj za poklicno delo. Ti vzorci veljajo še zlasti za mlado slovensko populacijo, kar je pokazala raziskava Mladina '93 (Ule, Mihelj, 1995), ki je zajela srednješolsko mladino in Mladina '95, ki je zajela študentsko populacijo. Pri slednji so podatki na primer pokazali, da študenti med prioritete na prvo mesto postavljajo urejeno partnersko - družinsko - življenje (Rener, 1996).

3.2.3. **Zviševanje povprečne starosti matere ob otrokovem rojstvu**

Tako kot v zahodnoevropskih državah, se tudi v Sloveniji starost partnerjev ob rojstvu prvega otroka pomika nad 25. leto starosti. Naraščanje povprečne starosti matere ob otrokovem rojstvu, ki ga v Sloveniji že dalj časa beležimo, je poleg drugega tudi posledica ekonomskih problemov, ki mladim predstavljajo oviro pri

ustvarjanju lastne družine (stanovanjski problemi, brezposelnost ipd.). Dejstvo je tudi, da se ženske v večini izobražujejo, dokler nimajo otrok (potem je to prej izjema kot pravilo) in tudi zato se doba rojstev zamika. O tem zgovorno priča Tabela 8.

Tabela 8: Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu

Povprečje 1990-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
26,5	27,2	27,5	27,7	27,9	28,1	28,2	28,5

Vir: SL - 2002, str. 92.

Černič – Isteničeva (1998, str. 170) nesporno ugotavlja, da imajo v Sloveniji na vstop v prvo materinstvo najmočnejši vpliv trije dejavniki:

- vstop v partnersko zvezo,
- konec rednega izobraževanja in
- rešeno stanovanjsko vprašanje.

3.2.4. Zmanjševanje števila sklenjenih zakonskih zvez

Zapisala sem že, da sklenitev zakonske zveze izgublja na pomenu, da pa to ne pomeni tudi zmanjševanja pomena, ki ga ljudje pripisujejo družinskemu življenju. Nedvomno pa kaže na pluralizacijo družinskih oblik, kar potrjujejo podatki o upadanju števila sklenjenih zakonskih zvez. Tudi velikost splošne stopnje poročnosti v zadnjih letih sorazmerno hitro pada, saj je npr. znašala povprečna vrednost te stopnje v drugi polovici sedemdesetih let kar 8,1 ‰ (Malačič, 2000, str. 66).

Tabela 9: Sklenjene zakonske zveze

	Povprečje 1990-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Sklenitve zakonskih zvez	8630	8245	7555	7500	7528	7716	7201	6935
Splošne stopnje poročnosti (‰)	4,3	4,1	3,8	3,8	3,8	3,9	3,6	3,5

Vir: SL - 2002, str. 99; lastni izračuni.

Prav tako tudi statistika Sveta Evrope kaže, kako je v Sloveniji opazen trend zmanjševanja porok: pred slabimi 40 leti smo imeli 9,2 poroke na 1000

prebivalcev, pred približno 20 leti 6,5 poroke (Council of Europe, 2000, str 56) in leta 2001 le 3,5 poroke na 1000 prebivalcev (SL - 02, str. 102).

Starostna meja nevest ob sklenitvi zakonske zveze pa se pomika navzgor, tako da se večina žensk od leta 1999 poroči v starostni skupini 25 do 29 let (do tega leta je bil to razpon 20 do 24 let), večina moških pa vsa leta prav tako v starostni skupini 25 do 29 let.

3.2.5. Naraščanje števila razvez

V obdobju 1992 – 1996 smo v Sloveniji beležili upad števila razvez zakonskih zvez. Med možne vzroke za trend upadanja se uvršča neugodne ekonomske razmere na mikro ravni, kar je posledica socialnih sprememb, povezanih s prehodom v tržno gospodarstvo. Od leta 1996 naprej pa se je število razvez ponovno občutno povečalo in preseglo povprečje v obdobju 1990 – 1994. Tako stanje potrjuje tudi izračun splošnih stopenj razveznosti.

Tabela 10: Razvezane zakonske zveze

	Povprečje 1990-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Razveze zakonskih zvez	1907	1585	2004	1996	2074	2074	2125	2274
Splošne stopnje razveznosti (%)	0,9	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1

Vir: SL - 02, str. 101; lastni izračuni .

Podatki o razvezah zakonskih zvez po številu vzdrževanih otrok iz teh zakonskih zvez za leto 2001 kažejo, da je največ razvez v družinah brez otrok, takoj pa jim sledijo razveze v družinah z enim otrokom. Zakonski pari s tremi ali več otroci pa se le redko ločujejo. Primerjava podatkov o letih trajanja zakonske zveze ob razvezi pa pokaže, da se največ partnerjev razveže po več kot 15 letih trajanja zakonske zveze, mnogi pa se za razvezo odločijo tudi po 5 do 9 letih in 10 do 14 letih trajanja zakonske zveze.

3.3. PRAVICE OTROK V OKVIRU CENTROV ZA SOCIALNO DELO

Centre za socialno delo je z zakonom ustanovila država, jih pooblastila in jim naložila, da nudijo pomoč pri preprečevanju in odpravljanju stisk in težav otrok in družin, posameznikov in posebnih skupin ljudi, ki potrebujejo pomoč. V Sloveniji jih

je 62. Vsako leto vodijo Centri več sto tisoč različnih postopkov, na podlagi njihovih odločb pa se razdeli okrog 140 milijard SIT državnega proračuna (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002).

Pravice otrok pa se uresničujejo na različnih področjih in na različne načine. To urejajo različni predpisi, ki določajo postopke uresničevanja pravic ter dolžnosti in pristojnosti posameznih organov in institucij. V vseh teh postopkih je temeljno vodilo korist otroka, njegova integriteta in varnost.

Tu bi želela izpostaviti Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki posebej našteva ukrepe, ki so jih na Centrih za socialno delo dolžni storiti v zaščito otrok, njihovih pravic in koristi. Omenjeni zakon ureja položaj in pravice otroka, ko skozi roditeljsko pravico skuša zagotoviti otroku pogoje za zdravo rast, skladen osebni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo.

Skozi celoten Zakon zasledimo »korist otroka« kot osnovno vodilo. Za otrokove koristi morajo skrbeti starši, »korist otroka« je lahko vzrok za poseg države v družino. Ta »korist otroka« v Zakonu ni vedno eksplicitno navedena, marveč je to korist potrebno v konkretnih okoliščinah upoštevati kot objektivno vrednoto. Po tem Zakonu so pristojni organi dolžni in upravičeni poseči v izvrševanje roditeljske pravice, kadar je ogrožen zdrav razvoj otroka in kadar to zahtevajo druge koristi otroka. Torej, četudi pravni red varuje avtonomijo družine, jo v interesu otroka tudi omejuje (Osterman, 1994, str. 60). Tako že omenjeni Zakon ureja tudi posvojitve, rejništvo in skrbništvo ter druge naloge na teh področjih.

Centri za socialno delo pa so poleg Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, pristojni še za izvajanje posameznih določil drugih zakonov. Tako seveda vodijo postopke za uporabo ukrepov tudi po Zakonu o socialnem varstvu. Eden pomembnejših je gotovo tudi Zakon o starševstvu in družinskih prejemkih, a o tem kasneje. Uporabljajo še določbe Zakona o splošnem upravnem postopku in posebne določbe, ko s svojim posegom lahko usodno vplivajo na nadaljnji potek življenja otroka.

3.3.1. Problematika preživnin

Posebno pozornost bom posvetila pravici otrok do preživljanja. Kajti čeprav le-ta sodi med osnovne otrokove pravice, je v praksi socialna varnost otrok v razvezanih družinah zaradi neplačevanja preživninskih obveznosti pogosto ogrožena. V skladu z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih so starši dolžni svoje otroke preživljati, če pa se redno šolajo, so jih dolžni preživljati tudi po polnoletnosti, ne glede na obstoj roditeljske pravice.

Število otrok in mladostnikov, upravičenih do preživnine, narašča, saj narašča tudi število razvez. O dolžnosti, višini in usklajevanju preživnine, je po veljavni zakonodaji mogoč dogovor med staršema. V primerih, ko ga ni mogoče skleniti, določi preživnino sodišče.

Tabela 11: Statistični podatki o številu, strukturi in višini preživnin v Sloveniji za december 2002

Trenutno število preživnin		48.779
Od tega:	-določenih na CSD	23.888
	-sodb sodišč	22.118
	-sodnih poravnav	2.773
Število na novo določenih preživnin (v letu 2002)		3.228
Višina preživnin (v tekočih cenah):	-najnižja	1,00 SIT
	-najvišja	175.000,00 SIT
	-povprečna	19.733,00 SIT

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2003.

Znano pa je, da preživnino marsikateri otrok kljub s sodbo ali dogovorom o določeni višini preživnine, prejme šele po prisilni izvršbi. Ti postopki so večinoma zelo dolgotrajni, velikokrat pa tudi neuspešni. Prav zato, da bi se razmere na tem področju uredile, je od julija 1999 z Zakonom o Jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije urejeno tudi izplačevanje nadomestil preživnin ob izpolnjenih zakonskih pogojih. Poudariti velja, da je Slovenija ustanovila takšen sklad iz podobnih razlogov, kot mnoge druge države Evrope: zato, da se otroku tekoče zagotovijo sredstva za preživljanje, država pa kot vztrajna upnica s tem prevzame del bremena.

Preživninski sklad je v letu 2002 prejel 619 zahtev za 787 otrok, povprečno za 66 otrok na mesec. Sredi decembra 2002 je bilo 2.479 otrokom izplačano nadomestilo preživnine. Povprečna višina nadomestila preživnine v decembru 2002 je bila 13.440 SIT (Jamstveni in preživninski sklad, 2003). Povprečno mesečno izplačilo nadomestila preživnine se je v letu 2002 mesečno povečevalo.

Iz analize premoženjskega stanja družine, v kateri živijo otroci, za katere je bila vložena zahteva v letošnjem letu, je razvidno, da največ otrok živi v družinah z izjemno nizkim dohodkom. Največ, kar 54,6 %, jih prihaja iz družin, ki imajo dohodek na družinskega člana pod 25 % povprečnega dohodka v Republiki Sloveniji v preteklem letu. V družinah, ki imajo povprečni dohodek na družinskega člana pod 35 %, živi kar 75,2 % otrok, za katere so vložene zahteve na Preživninskem skladu.

V letu 2002 je Sklad izplačal nadomestila preživnine v skupni višini 379.952.287 SIT oziroma od začetka delovanja Preživninskega sklada v skupni višini 893.999.981 SIT. V letu 2002 je bilo Skladu vrnjeno le približno 7,4 % letošnjih izplačil (Jamstveni in preživninski sklad, 2003). Navedene številke samo potrjujejo dejstvo, kako potrebno je bilo poskrbeti za socialno varnost otrok, ki živijo v enoroditeljskih družinah, če preživninski zavezanci ne izpolnjujejo redno svojih obveznosti.

3.3.2. Posvojiteljstvo

V Sloveniji poznamo le t.i. popolno posvojitev, po kateri posvojitelji pridobijo v celoti enak pravni položaj, kot ga imajo otrokovi naravni starši. Pravna vez z otrokovimi naravnimi starši pa se popolnoma pretrga.

Posvojitev otroka je za otroka najugodnejša oblika skrbi, saj mu zagotovi družino, ki je nima, jo je izgubil ali ni mogoče v njej zagotoviti normalnih pogojev za odraščanje. Posvojitev vodijo in izpeljejo Centri za socialno delo tako, da skrbno izberejo družino, ki po strokovnih ugotovitvah nudi najugodnejše pogoje za zdrav otrokov razvoj.

V Sloveniji se povprečno rodi en otrok letno, ki izpolnjuje pogoje za posvojitev, medtem ko na posvojitev čaka kar 200 slovenskih parov (Vojnovič et al., 1996, str. 74). V letu 2001 je bilo posvojenih otrok 52 (SL - 02, str. 94).

3.3.3. Rejništvo

Rejništvo ima v Sloveniji dolgoletno tradicijo. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ga opredeljuje kot posebno obliko družbenega varstva otrok, ki potrebujejo oskrbo in vzgojo pri osebah, ki niso njihovi starši. To pa naj bi bila predvsem začasna rešitev. V Sloveniji je bilo v rejništvu v zadnjih mesecih približno 1.300 otrok pri približno 500 rejniških družinah (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2003).

Z januarjem 2003 je začel veljati nov Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, ki sistemsko ureja izvajanje te dejavnosti in operacionalizira vsebino dela in naloge udeleženi v rejništvu. Center za socialno delo varuje pri tem otrokove koristi in pravice tako, da nadzira potek rejništva, neposredno spremlja otrokov razvoj, omogoča in ureja stike s starši, svetuje rejnikom, razveže rejniško pogodbo, če ugotovi, da rejništvo ni v korist otroka. Poudarek je tudi na delu z matično družino, da bi odpravili vzroke, zaradi katerih je bil otrok nameščen v rejništvo.

Rejnina, ki pripada rejniku za vsakega rejenca, zajema oskrbnino in plačilo dela. Oskrbnino sestavljajo sredstva za materialne stroške za rejenca in denarni prejemek. Materialni stroški za posameznega rejenca so od januarja 2003 določeni v višini 52.080 SIT, denarni prejemek pa je enak višini otroškega dodatka, kot je določen za najnižji dohodkovni razred za prvega otroka, v skladu s predpisom, ki ureja družinske prejemke. Drugi del rejnine predstavlja plačilo dela rejniku, ki od januarja 2003 znaša mesečno 23.580 SIT (Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2003).

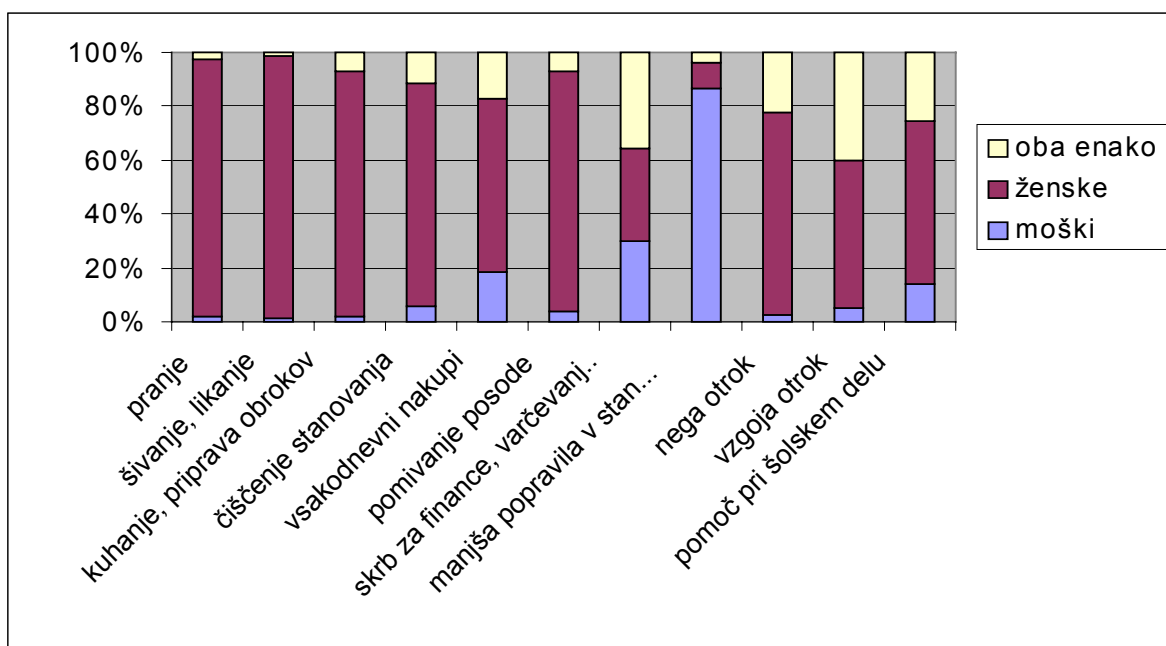
3.3.4. Skrbništvo

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih določa institut skrbništva, ki je lahko stalno, začasno ali za poseben primer. Oblika skrbništva nad otrokom ima prvenstveno nalogo, da skrbnik skrbi za zdravje, šolanje, primerno oskrbo in varnost otroka – varovanca, ki se kasneje usposobi za samostojno življenje in delo; skrbi tudi za njegovo premoženje. Skrbnika postavi Center za socialno delo in tudi nadzira njegovo delovanje. Razlika med rejnikom in skrbnikom je v tem, da rejnik skrbi predvsem za otroka, medtem ko skrbnik opravlja predvsem funkcijo otrokovega pravnega zastopnika in ni nujno, da ima otroka pri sebi.

3.4. DELITEV DELA V DRUŽINAH

Pomemben kazalec standarda družine in njenih članov je nedvomno tudi stopnja delitve družinskega dela med partnerjema in nenazadnje med starši in otroki. Statistični podatki in rezultati raziskav v Sloveniji v zadnjih petnajstih letih kažejo, da pri nas še vedno obstaja tradicionalna spolna delitev vlog in dela. Iz Slike 2 je lepo razvidno, da so dela, ki jih v družini opravljajo moški, bolj tehnične narave (popravila v stanovanju in zunaj njega), velikokrat pa ti skrbijo tudi za denarne zadeve v družini. Ženske pogosteje opravljajo dela, povezana s kuhanjem, pranjem, likanjem, torej dela, ki sodijo med rutinska opravila. Glede nege, skrbi in vzgoje otrok je delitev dela med partnerjema bolj uravnotežena, čeprav večji del bremena še vedno pade na ženska ramena. Nekateri avtorji predpostavljajo, da je neustrezna delitev dela med spoloma na tem področju eden od pomembnih dejavnikov nizke rodnosti v industrijsko razvitih državah.

Slika 2: Delitev dela med partnerjema

Vir: Černič Istenič, 1995, str. 65.

Raziskava med politično aktivnimi ženskami (Vojnovič et al., 1996, str. 65)) je pokazala, da celo one - ki naj bi bile najbolj ozaveščene ženske - opravijo skoraj 88 % vseh gospodinjstvih del in skoraj 68 % dela pri vzgoji otrok. Kljub še vedno neenakomerni porazdelitvi družinskih obveznosti med partnerjema, pa se zaznavajo nekatere spremembe. Raziskava Kvaliteta življenja 1994 (Svetlik et al., 1994) je v anketi vključila tudi vprašanje »Kdo v vašem gospodinjstvu opravlja dela, kot so pospravljanje, kuhanje, pranje perila, vsakdanji nakupi in podobno?« Po tej raziskavi si s partnerko delo deli 32,8 % moških, 39,3 % pa jih tovrstna opravila v celoti prepušča partnerkam.

Na deklarativni ravni je mladina bolj naklonjena enakomerni delitvi družinskega dela. Mladi, ki so bili zajeti v raziskavo Življenjske in vrednostne orientacije študentske populacije (Rener, Švab, 1996), zavračajo patriarhalno pojmovanje družine, po katerem oče materialno preživlja družino, mati pa skrbi za gospodinjstvo in otroke (83,7 % odgovorov), ter se zavzemajo za enakopravno delitev dela v gospodinjstvu (73,6 % odgovorov). Iz tega lahko sklepamo, da je postala zaposlenost obeh staršev v očeh mladih v Sloveniji sprejet model družinskega življenja.

Značilne ugotovitve o pomenu delitve dela za otroke med partnerjema je dala tudi raziskava, opravljena na Inštitutu za ekonomska raziskovanja v letu 2001. Odgovore anketirancev o tem, kako si partnerja med seboj delita obveznosti v zvezi z otrokom/-ki in koliko starše pri tem razbremenjujejo druge osebe, prikazuje Tabela 12.

Tabela 12: Delitev obveznosti za otroka po spolu

	Priprava obrokov hrane		Oblačenje otrok		Urejanje administrativnih zadev		Organizacija varstva v nujnih primerih		Izbira oblike varstva/šole		Igranje z otrokom/i		Pomoč pri domačih nalogah		Obisk otroka pri zdravniku	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Sam/a	6,7	75,5	6,1	70,4	25,0	66,6	15,0	57,1	12,0	50,6	14,4	38,1	17,8	53,8	12,0	66,2
Deli s partnerjem/ko	20,7	12,6	27,0	17,0	28,2	17,8	27,8	17,8	42,0	36,0	50,1	41,9	32,9	27,1	35,5	23,9
Deli delo z drugimi		4,2		3,0		0,4	0,2	1,4		1,2	0,2	3,2		0,8		0,8
Partner/ka sam/a	67,3	2,6	61,1	3,8	43,8	14,0	43,2	7,5	38,1	7,1	29,0	9,1	37,3	9,5	48,9	6,9
Partner/ka z drugimi	2,2		1,4				0,2	0,2	0,2		0,6		0,4			
Babica	1,8	4,3	1,0	2,2	0,2		7,5	10,1	1,2	0,4	1,2	1,8	0,8	0,2	0,6	0,4
Babica z drugimi	0,4	0,4	0,2	0,6			1,6	3,0	0,6	1,2	0,8	3,4	0,2	0,8	0,2	0,6
Ni te obveznosti	1,0	0,4	3,2	3,2	2,8	1,2	4,5	3,0	5,9	3,6	3,7	2,6	10,7	7,9	2,8	1,2
N	507	506	507	506	507	506	507	506	507	506	507	506	507	506	507	506

Vir: Černič Istenič, 2001, str. 77.

Iz rezultatov je razvidno, da so ženske precej bolj dejavne pri izbranih aktivnostih kot moški; izbrana opravila najpogosteje opravljajo anketiranci in anketiranke

sami, njihovi partnerji oz. partnerke ali pa si delo medsebojno delijo. Prispevek sorodnikov in nesorodnikov je zelo majhen, še največ pomoči pa nudijo babice.

Za dosego večje delitve dela med spoloma pa bo verjetno potrebno okrepiti javno promocijo enakomernejše delitve dela med partnerjema v družinah ter med starši in otroki in vključiti spodbujanje take delitve dela v izobraževalne programe. K temu pa že skuša pripomoči tudi nov Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki ga bom podrobneje predstavila v četrtem poglavju. Z omenjenim zakonom namreč želi zakonodajalec spodbuditi aktivnejše očetovstvo, kar je pomemben element mehanizmov za usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti.

3.5. EKONOMSKI VIDIK POLOŽAJA DRUŽIN Z OTROKI V SLOVENIJI

Osnova za razumevanje (poznavanje) ekonomskega položaja družin je seveda Anketa o porabi v gospodinjstvih, iz katere so razvidni viri dohodkov in struktura izdatkov gospodinjstev. Kategorija gospodinjstva sicer ni identična kategoriji družine, ji je pa vsekakor najbližja; kot gospodinjstvo je namreč razumljeno tudi razširjeno gospodinjstvo in tudi samsko gospodinjstvo, zato ni možno dobiti prav jasne slike o dohodkih in porabi ožje družine.

Zadnja Anketa o porabi v gospodinjstvih je bila izvedena leta 2001. Podatki o razpoložljivih denarnih sredstvih zajemajo vsa denarna sredstva, ki so bila na voljo gospodinjstvu v anketnem obdobju.

Tabela 13: Povprečna letna razpoložljiva denarna sredstva gospodinjstev, 2000 in 2001; v tekočih cenah

	2000			2001		
	povprečno na gospodinjstvo	povprečno na člana gospodinjstva	struktura %	povprečno na gospodinjstvo	povprečno na člana gospodinjstva	struktura %
Razpoložljiva denarna sredstva	2764363	914852	100	3089797	1064834	100
Denarni dohodek	2669307	883394	96,6	2975327	1025384	96,3
dohodek iz zaposlitve	1634930	541072	59,1	1854903	639254	60,0
dohodek iz samozaposlitve	156477	51785	5,7	174029	59975	5,6
socialni prejemki	763585	252705	27,6	827274	285103	26,8
družinski prejemki	80595	26673	2,9	98970	34108	3,2
dohodek iz lastnine	14132	4677	0,5	7685	2649	0,2
denarne pomoči in darila	19588	6483	0,7	12466	4296	0,4
Prejemki od prodaje	91072	30140	3,3	93303	32155	3,0
Drugi prejemki	3985	1319	0,1	21167	7295	0,7

Vir: Anketa o porabi v gospodinjstvih, 2002.

Denarni dohodek gospodinjstva zajema denarne prejemke, ki so jih člani gospodinjstva prejeli v 12 mesecih, in sicer:

- dohodek iz zaposlitve (plače, prejemki iz honorarnega dela, prejemki iz avtorskih pravic in plačil preko študentskega servisa),
- dohodek iz samozaposlitve (plača podjetnika, dohodek iz kmetijstva in iz dejavnosti),
- socialne prejemke (pokojnine z dodatki, socialne pomoči, invalidnine, štipendije, nadomestila brezposelnih),
- družinske prejemke (otroški dodatek, nadomestilo za porodniški dopust, starševski dodatek, dodatek za nego otroka),
- dohodek iz lastnine (prejemki od oddajanja sob, dohodek na podlagi licenc in patentov, dividende, obresti) in
- denarne pomoči in darila (preživnine, vzdrževalnine, denarna darila).

Razpoložljiva denarna sredstva zajemajo tudi prejemke od prodaje (nepremičnin, vrednostnih papirjev) in druge prejemke (dobitki pri igrah na srečo, dediščine, prejemki iz naslova življenjskega zavarovanja).

Glede na podatke iz Tabele 13, prinese dohodek iz zaposlitve levji delež v proračun gospodinjstva. Torej lahko trdim, da je ekonomski položaj slovenskih gospodinjstev določen predvsem z delovnimi zaslužki odraslih članov.

Kljub temu pa velja dejstvo, da so v Anketo zajeti le razpoložljivi denarni viri, kar pomeni, da niso zajeti nedenarni viri, kot so denarna protivrednost porabljenih dobrin v gospodinjstvu, ki so jih ta gospodinjstva sama proizvedla ali pa prejela brezplačno, subvencije k cenam dobrin in storitev, različne ugodnosti, ki jih dajejo delodajalci ipd. Tudi zaradi sive ekonomije je treba upoštevati, da razpoložljivi denarni viri ne odražajo povsem dejanske življenjske ravni prebivalcev Slovenije.

Razpoložljivi dohodki pa v marsikateri slovenski družini ne pokrivajo nujnih življenjskih stroškov. Prav zato moramo, ko ocenjujemo ekonomski položaj družin, poleg razpoložljivih virov upoštevati tudi življenjske stroške.

Najbolj razširjena metodologija spremljanja življenjskih stroškov je Šumijeva metodologija, ki sloni na potrošniških košaricah (= povprečni letni porabi posameznih predmetov in storitev, ki so grupirani glede na nekatere skupne značilnosti). Vendar pa Stropnikova (1997, str. 56) ugotavlja, da so rezultati ocen na podlagi povprečnih življenjskih stroškov nelogični. Zato predlaga analizo minimalnih življenjskih stroškov, ki so po tej metodologiji opredeljeni na ravni 60 % povprečnih. Če tako v daljšem obdobju primerjamo dohodke družin z minimalnimi življenjskimi stroški, se jasno pokažejo trendi, ki omogočajo splošne ugotovitve.

3.6. STROŠKI OTROK SLOVENCEV

Stroški otroka so merilo za to, koliko želijo starši vložiti v otroka; nedvomno pa so odvisni od značilnosti posamezne družine. V splošnem velja, da so izdatki za otroka odvisni od:

- socialnoekonomskega statusa družine (= izobrazbe in dohodkov staršev),
- materinega zaposlitvenega statusa,

- velikosti družine,
- dejstva, ali živi družina v mestu ali na podeželju in
- v kasnejših letih tudi značilnosti njegovega izobraževanja.

Ekonomski vpliv otroka na proračun gospodinjstva je tako sestavljen iz:

- *direktnih oziroma dejanskih stroškov vzdrževanja otroka (to so izdatki za hrano, oblačila, izobraževanje ipd) in*
- *indirektnih oziroma oportunitetnih stroškov (to so s strani staršev neizkoriščene možnosti oziroma nerealizirani delovni zaslužki in nerealizirane aktivnosti zaradi rojevanja, nege, varstva in vzgoje otrok; ponavadi jih merimo z dohodkom, ki se mu odpoveduje mati z zmanjševanjem udejstvovanja na trgu dela pod ravni, ki bi jo dosegla, če ne bi imela otrok).*

(Espenshade, 1984, str. 11)

Socialnoekonomski status veliko bolj vpliva na razlike v direktnih izdatkih na otroka kot na razlike v oportunitetnih stroških. Pomen materinih dohodkov se jasno odraža v dejstvu, da družina, kjer je mati polno zaposlena, porabi na otroka več kot družina, kjer mati ne dela ali pa dela s polovičnim delovnim časom. Analiza je tudi pokazala, da ima število otrok največji vpliv na izdatke za otroka, da pa materina zaposlitev s polnim delovnim časom praviloma lahko nadomesti finančno obremenitev, ki jo pomeni večje število otrok (Stropnik, 1994, str. 183).

Stropnikova (1997, str. 53) ugotavlja, da smo v Sloveniji novembra 1994 porabili:

- 27,7 % stroškov do otrokovega 6. leta,
- 44,9 % stroškov od 7. do 14. leta in
- 25,4 % stroškov v obdobju od 15. do 18. leta.

Struktura se nekoliko spreminja glede na vrstni red otrok, tako da se povečuje delež stroškov v starejših letih. Zaradi sprememb v stroških otrok pa se spreminja tudi življenjska raven družine tekom njenega življenjskega cikla.

Espenshade je tudi ugotavljal, kako se spreminja življenjska raven družine tekom njenega življenjskega cikla. Njegovi rezultati kažejo, da se npr. družina z dvema otrokoma sooča z znižanjem življenjske ravni od rojstva prvega otroka do starosti 8 in 10 let. Od tedaj pa do 18. leta starosti otrok se življenjska raven počasi povečuje. Podatki tudi kažejo, da je zniževanje življenjske ravni v pozitivni odvisnosti od števila otrok.

Prav tako je Stropnikova (1997, str. 52) za Slovenijo izračunala, da stane:

- prvi otrok 7 – 9 % več kot drugi otrok do svojega 18. leta,
- drugi otrok pa 23 – 24 % več kot tretji otrok.

Izključni vzrok temu je, tako Stropnikova, v nižjih mejnih skupnih stroških gospodinjstva. To pomeni, da je zaradi ekonomije obsega, ki je prisotna v skupnih stroških gospodinjstva, drugi otrok cenejši od prvega, tretji pa od drugega.

Izdatki za otroka iz družinskih proračunov pa so le del celotnih stroškov otroka. Razliko predstavljajo t.i. podružbljeni stroški, o katerih pa bom med drugim govorila v naslednjem poglavju.

4. DRUŽBENA PODPORA DRUŽINAM Z OTROKI V SLOVENIJI

Številne družbene spremembe (demografske spremembe, spremembe v strukturi in funkcijah družine, socialnoekonomske spremembe ipd.) narekujejo družbeno odgovornost v odnosu do družine in otrok. Čeprav je družina že po definiciji primarni in tradicionalni skrbnik otrok, širša družbena skrb za otroke in družine pomembno zvišuje blaginjo otrok in lajša staršem njihovo odgovorno vlogo.

Stropnikova (1997, str.12) navaja več elementov, ki jih obsega družbena skrb za otroke in družine v najširšem pomenu; sama dodajam tiste, ki jih v Sloveniji predvideva nov Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki je pričel veljati z januarjem 2002:

- zagotavljanje socialnega minimuma (po novem je to denarna socialna pomoč, ki sem jo predstavila v drugem poglavju),
- starševska nadomestila (porodniško nadomestilo, nadomestilo za nego in varstvo otroka, očetovsko nadomestilo in posvojiteljsko nadomestilo),
- starševski dodatek,
- enkratno denarno ali naturalno pomoč ob rojstvu otrok,
- otroški dodatek,
- druge družinske prejemke (dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka, delno plačilo za izgubljeni dohodek),
- davčne olajšave za otroke in nižje obdavčenje dobrin, namenjenih otrokom,
- organizirane in subvencionirane programe predšolske vzgoje,
- starševske dopuste (porodniški dopust, dopust za nego in varstvo otroka, očetovski dopust in posvojiteljski dopust),
- pravica do krajšega delovnega časa,
- razne druge oblike družbene pomoči družinam z otroki (subvencioniranje stanarin, brezplačne zdravstvene storitve za otroke, brezplačno izobraževanje otrok, skrb za prizadete otroke ipd.),
- uresničevanje otrokovih pravic, preprečevanje zanemarjanja otrok itd.

V Sloveniji se torej družbena skrb za družine z otroki močno udejanja tudi v novemu Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Z njim je Vlada želela:

- povečati otrokove koristi,
- uvesti selektivnost namesto univerzalnosti,
- pluralne oblike in svobodno izbiro pri načinu koriščenja pravic,
- maksimirati pravičnost in socialno enakost ter
- zagotoviti čim večjo ekonomsko stabilnost družin.

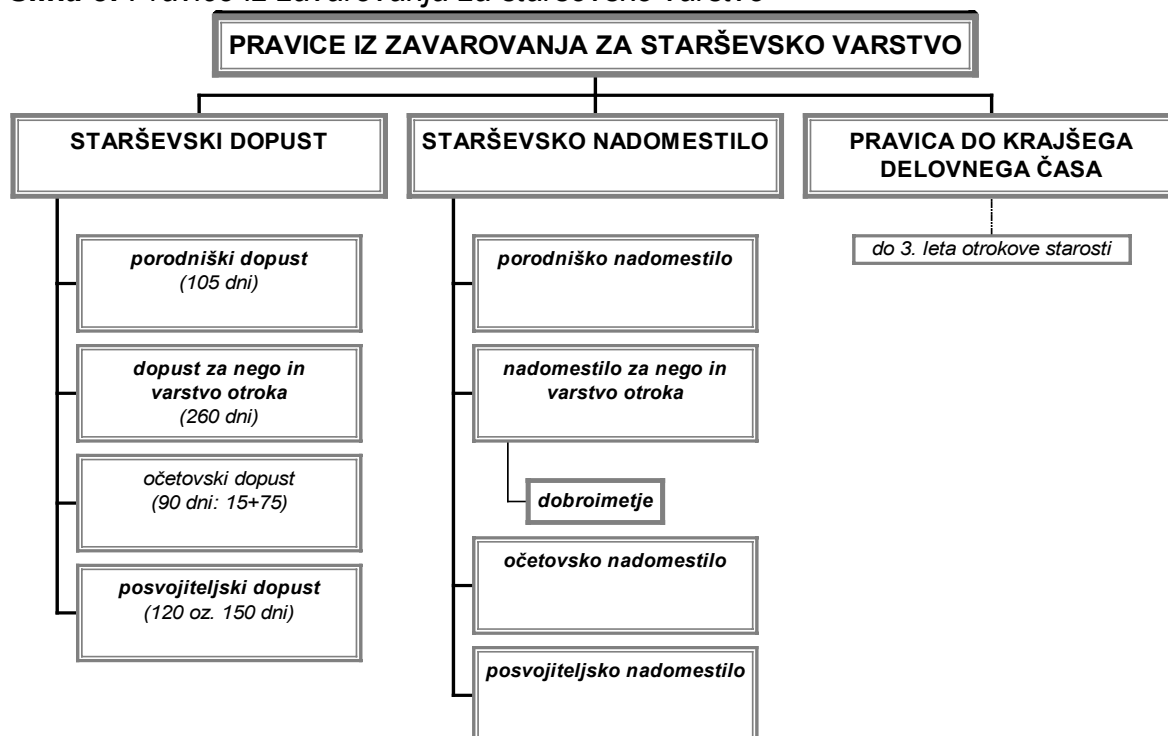
Z družinskimi dajatvami je Vlada hotela izboljšati materialni položaj družin z nižjimi dohodki, hkrati pa je vanje vnesla demografske elemente, ki so bili doslej vključeni le v sistem davčnih olajšav in prometnega davka. V Zakonu je tudi opuščeno določanje višin družinskih dajatev glede na zajamčeno plačo, saj so višine dajatev določene v nominalnih zneskih, njihovo usklajevanje pa je vezano na rast življenjskih stroškov.

4.1. STARŠEVSKO VARSTVO

Pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo so:

- starševski dopust,
- starševsko nadomestilo in
- pravice iz naslova krajšega delovnega časa zaradi starševstva

Slika 3: Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

4.1.1. Starševski dopust

Starševski dopust zajema različne vrste dopusta, vsem pa je skupno, da je to pravica do odsotnosti z dela zaradi poroda oziroma nege in varstva otroka tiste osebe, ki ga dejansko neguje in varuje.

PORODNIŠKI DOPUST

Je dopust, namenjen pripravi na porod ter negi in varstvu otroka takoj po porodu in je hkrati izvirna pravica matere, ki jo v izjemnih okoliščinah lahko koristi tudi oče ali druga oseba. V zvezi s tem so zanimivi odgovori anketirancev v raziskavi Inštituta za ekonomska raziskovanja iz leta 2001, glede možnih načinov koriščenja različno dolgega porodniškega dopusta.

Tabela 14: Izbrani načini koriščenja porodniškega dopusta

	Odgovori moških (%)	Odgovori žensk (%)	Odgovori vseh (%)
Eno leto dopusta po popolni odsotnosti z dela	25,5	26,5	26
Dve leti ob delu s polovičnim delovnim časom	9,6	10,0	9,8
Dve leti dopusta ob popolni odsotnosti z dela	19,8	23,9	21,9
Eno leto dopusta po popolni odsotnosti z dela, nato pa dve leti ob delu s polovičnim delovnim časom	26,9	31,6	29,3
Bolj ali manj v naprej nedoločeno odsotnost z dela v trajanju enega leta, ki bi jo koristil(a) v obdobju štirih let	4,3	2,1	3,2
Bolj ali manj vnaprej nedoločeno odsotnost z dela v trajanju dveh let, ki bi jo koristil(a) v obdobju štirih let	5,6	2,7	4,2
Nobena od teh rešitev mi ne ustreza	8,3	3,2	5,7
Skupaj	100	100	100

Vir: Stropnik, 2001, str. 33.

Kot je razvidno iz Tabele 14, so odgovori zgoščeni predvsem ob treh alternativah:

1. eno leto dopusta ob popolni odsotnosti z dela, nato pa dve leti ob delu s polovičnim delovnim časom,
2. eno leto dopusta ob popolni odsotnosti z dela (kar je sedaj veljavno) in
3. dve leti dopusta ob popolni odsotnosti z dela.

Vse tri alternative vsebujejo enoletno popolno odsotnost z dela, kar kaže na velik pomen, ki ga anketiranci pripisujejo stalni prisotnosti staršev ob otroku v prvem letu njegovega življenja. Ženske so to bolj izpostavile kot moški (Stropnik, 2001, str. 33).

OČETOVSKI DOPUST

Je nova kategorija, ki je kot neprenosljiva pravica namenjena očetu, da bi skupaj z materjo sodeloval pri otrokovi negi in varstvu. Del očetovskega dopusta (15 dni) naj bi oče koristil v času porodniškega dopusta matere, drugi del (75 dni) pa do 8. leta otrokove starosti. Za prvih 15 dni očetovskega dopusta, očetu država zagotavlja 100 % nadomestilo plače, za ostale dni do otrokovega 8. leta pa očetu država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače.

DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA

Namenjen je nadaljnji negi in varstvu otroka po izteku porodniškega dopusta. V Zakonu je predvidena novost, da v primeru, če eden od staršev ali druga oseba ne izrabi dopusta za nego in varstvo otroka v zakonsko določenem obsegu, lahko del nadomestila za nego in varstvo otroka izrabi v obliki **dobroimetja** za plačilo varstva otroka ali reševanje stanovanjskega vprašanja.

POSVOJITELJSKI DOPUST

Je prav tako nova kategorija in je namenjen enemu ali obema posvojiteljema, da se takoj po posvojitvi otroka v celoti posvetijo drug drugemu. Če je otrok ob

posvojitvi star od 1 do 4 let, traja posvojiteljski dopust 150 dni, če pa je otrok star od 4 do 10 let, pa 120 dni.

4.1.2. Starševsko nadomestilo

Starševsko nadomestilo je nadomestilo plače oziroma osebni prejemek, ki izhaja iz zavarovanja za starševsko varstvo.

Vrste:

- v času porodniškega dopusta: PORODNIŠKO NADOMESTILO

Podatki o številu upravičencev do tega nadomestila ter zneski sredstev se iz leta v leto spreminjajo; zbrala sem jih v Tabeli 15.

Tabela 15: Povprečno letno število upravičencev do porodniškega nadomestila ter bruto znesek sredstev, izplačanih v ta namen v obdobju 1998 – 2001; v tekočih cenah

Leto	Bruto znesek nadomestil (v mio SIT)	Število upravičencev
1998	22.569,8	16.374
1999	24.541,5	16.181
2000	27.729,6	16.343
2001	31.872,3	16.602

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

- v času očetovskega dopusta: OČETOVSKO NADOMESTILO
- v času dopusta za nego in varstvo otroka: NADOMESTILO ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA
- v času posvojiteljskega dopusta: POSVOJITELJSKO NADOMESTILO

Starševsko nadomestilo se obračunava enotno za vse vrste nadomestil, razen za porodniško nadomestilo, pri katerem višina navzgor ni omejena. Višina nadomestila je 100 % povprečna osnova v zadnjih dvanajstih mesecih, vendar najmanj 55 % minimalne plače v Republiki Sloveniji in največ 2,5-kratnik povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji v času odmere. Kdaj bodo upravičenci lahko uveljavljali posamezne pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo (vse namreč še niso v polni veljavi), je prikazano v Tabeli 16.

Tabela 16: Uveljavitev posamezne pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo po novem Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

PRAVICA	ČAS UVELJAVITVE
PORODNIŠKI DOPUST	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
OČETOVSKI DOPUST	1.1.2003 - 15 dni (celotno nadomestilo plače) 1.1.2004 - 45 dni (prispevki) 1.1.2005 - 90 dni (prispevki)
DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
DALJŠI DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
POSVOJITELJSKI DOPUST	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
PORODNIŠKO NADOMESTILO	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
NADOMESTILO ZA NEGO IN VARSTVO	ob uveljavitvi zakona - 1.1.2002
OČETOVSKO NADOMESTILO	1.1.2003

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

4.1.3. Pravice iz naslova krajšega delovnega časa

Pravico delati krajši delovni čas, ki pa mora obsegati najmanj polovično tedensko delovno obveznost, ima eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti. Na novo je opredeljeno tudi plačevanje prispevkov za socialno varnost v primeru zaposlitve enega od staršev, ki dela s skrajšanim delovnim časom, saj mu država v tem primeru plačuje le – te do polnega delovnega časa.

4.2. DRUŽINSKI PREJEMKI

Vrste družinskih prejemkov so:

- starševski dodatek (mesečni prejemek, ki traja 365 dni)
- pomoč ob rojstvu otroka (enkratna pravica)
- otroški dodatek (mesečni prejemek, za dobo 1 leta za otroke do 18. oziroma 26. leta starosti)
- dodatek za veliko družino (enkratni letni prejemek, za družine s 3 ali več otroki)
- dodatek za nego otroka (mesečni prejemek, dokler trajajo razlogi oziroma do otrokovega 18. oziroma 26. leta starosti)
- delno plačilo za izgubljeni dohodek (mesečni prejemek, dokler trajajo razlogi)

Prve tri kategorije niso nove, so pa na novo opredeljene, medtem ko je dodatek za veliko družino novost; ravno tako sta doslej nepoznani zadnji dve kategoriji družinskih prejemkov. Kdaj bodo uveljavljene v praksi, prikazuje Tabela 17.

Tabela 17: Uveljavitev družinskih prejemkov po zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

PRAVICA	ČAS UVELJAVITVE
STARŠEVSKI DODATEK	1.1.2002 - ob uveljavitvi zakona
POMOČ OB ROJSTVU OTROKA	1.1.2002 - ob uveljavitvi zakona
OTROŠKI DODATEK	1.1.2002 - ob uveljavitvi zakona IZJEMNA VIŠINA: 1.1.2003 - otrok, ki ni vključen v predšolsko varstvo (20%) 1.1.2004 - enostarševska družina (10%)
DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO	1.1.2002 - 25.000 SIT 1.1.2003 - 50.000 SIT 1.1.2004 - 70.000 SIT
DODATEK ZA NEGO OTROKA	1.1.2002 - ob uveljavitvi zakona
DELNO PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK	1.1.2003

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

4.2.1. Starševski dodatek

Starševski dodatek je denarna pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka niso upravičeni do starševskega nadomestila. V letu 2003 znaša višina starševskega dodatka 37.520 SIT mesečno. Podatke o številu upravičencev in količini izplačanih sredstev kaže Tabela 18.

Tabela 18: Povprečno mesečno število upravičencev in letni zneski sredstev, izplačanih za starševske dodatke v obdobju 1998 – 2001; v tekočih cenah

Leto	Upravičenci	Izplačana sredstva (v mio SIT)
1998	2.616	573,7
1999	2.563	602,9
2000	2.452	608,0
2001	2.312	624,6

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

4.2.2. Pomoč ob rojstvu otroka

Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Namesto denarja je mogoče v enaki vrednosti izbrati opremo za novorojenca v obliki zavitka v treh različicah. Višina pomoči ob rojstvu otroka

znaša v letu 2003 53.600 SIT. Kako se je gibalo število upravičencev in kako zneski izplačanih sredstev za pomoč ob rojstvu otroka, prikazuje Tabela 19.

Tabela 19: Letno število upravičencev in letni zneski sredstev, izplačanih za pomoč ob rojstvu otroka v obdobju 1998 – 2001; v tekočih cenah

Leto	Upravičenci	Izplačana sredstva (v mio SIT)
1998	17.637	429,0
1999	17.295	452,4
2000	18.083	531,3
2001	16.183	498,2

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2002.

4.2.3. Otroški dodatek

Otroški dodatek je dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka, kadar dohodek na družinskega člana ne presega 99 % povprečne plače v Republiki Sloveniji v preteklem oz. v predpreteklem koledarskem letu, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu. Njegov osnovni namen je nadomestiti družinam del stroškov, ki nastajajo v zvezi z otroki.

Višina otroškega dodatka se določi glede na uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred – upošteva se povprečni mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem oz. predpreteklem koledarskem letu. Razpone in pripadajoče zneske sem zbrala v Tabeli 20. Glede na število otrok, se skupna višina otroškega dodatka določi za vse otroke, ki so upravičeni do otroškega dodatka tako, da se seštejejo posamezni zneski otroških dodatkov za vsakega otroka. Zneski otroškega dodatka za posameznega otroka se usklajujejo enkrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin.

Tabela 20: Zneski otroških dodatkov mesečno (v SIT) – uskladitev 1.1.2003

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače v Republiki Sloveniji	Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka		
	1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otrok
do 15%	20.230	22.250	24.280
nad 15% do 25%	17.300	19.120	20.940
nad 25% do 30%	13.190	14.740	16.280
nad 30% do 35%	10.390	11.870	13.360
nad 35% do 45%	8.500	9.920	11.330
nad 45% do 55%	5.390	6.740	8.090
nad 55% do 75%	4.040	5.390	6.740
nad 75% do 99%	3.510	4.860	6.210

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2003.

V skupni dohodek družine pri uveljavljanju pravice do otroškega dodatka se štejejo vsi bruto dohodki vseh družinskih članov za isto koledarsko leto. To so:

- vsi dohodki, ki so vir dohodnine (plače, pokojnine, avtorski honorarji ipd.),
- transferni dohodki (denarne dajatve po zakonu o socialnem varstvu, plačani prispevki za rejnice, nadomestila za brezposelnost, štipendije, starševski dodatek s prispevki, plačani prispevki za vrhunske športnike, nadomestila preživnin ipd.) in
- drugi dohodki (prejemki učencev za delo preko študentskega servisa, preživnine, dediščine in darila, odškodnine pri nezgodnem zavarovanju, dohodki od iger na srečo ipd.),

razen: pomoči ob rojstvu otroka, otroškega dodatka, dodatka za nego otroka, dodatka za pomoč in postrežbo ter varstvenega dodatka, dohodkov, ki jih prejema oseba za oskrbo otroka v rejniški družini, dohodkov od občasnega dela invalidov, ki so vključeni v institucionalno varstvo in solidarnostnih pomoči.

Novost v novem zakonu je »izjemna višina otroškega dodatka«. To pomeni, da se lahko posamezni znesek otroškega dodatka poveča za 10 %, če živi otrok v enostarševski družini (= skupnost enega od staršev z otroki, kadar sam izvršuje roditeljsko pravico in ni drugega roditelja, ki bi bil otroka/e dolžan preživljati); ta pravica začne veljati 1.1.2004. Posamezni znesek otroškega dodatka se lahko poveča za 20 %, če predšolski otrok ni vključen v predšolsko vzgojo v skladu s predpisi, ki urejajo vrtce; ta pravica je začela veljati 1.1.2003.

Kot je razvidno iz Tabele 21, število prejemnikov otroškega dodatka v zadnjih letih narašča. Opaznejši je večji poskok v letu 1996, ko se je v primerjavi z letom 1995 število upravičenih povečalo za skoraj 66 %, število otrok prejemnikov pa za 53,8 %. Tolikšno povečanje je bilo posledica uveljavitve Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o družinskih prejemkih, ki je pričel veljati maja 1996 in se je nagibal k univerzalnemu otroškemu dodatku.

Tabela 21: Otroški dodatek

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Povprečno mesečno število upravičencev	123.006	204.029	248.950	254.228	245.998	247.505	248.996
Povprečno mesečno število otrok	222.634	342.443	408.536	410.864	405.040	411.397	408.774

Vir: SL - 02, str. 209.

Pri vsem tem pa bi bilo zanimivo vedeti, kakšne otroške dodatke bi si želeli prebivalci Slovenije. V ta namen bom navedla rezultate že omenjene raziskave Inštituta za ekonomska raziskovanja iz leta 2001, ko so se anketiranci opredelili za obliko otroškega dodatka glede na višino družinskih dohodkov, starost otrok in število otrok.

Tabela 22: Želene oblike otroških dodatkov

ZNAČILNOSTI OTROŠKEGA DODATKA	% odgovorov
Glede na višino dohodkov	
Otroški dodatek, odvisen od dohodkov (nižji dohodek, višji otroški dodatek)	61,7
Otroški dodatek samo za družine z nizkimi dohodki	13,8
Otroški dodatek neodvisen od višine družinskih dohodkov	24,5
Glede na starost otrok	
Čim starejši otrok, tem višji otroški dodatek	37,0
Čim mlajši otrok, tem višji otroški dodatek	5,6
Otroški dodatek neodvisen od starosti otroka	57,4
Glede na število otrok	
Otroški dodatek samo za prva dva otroka	1,8
Otroški dodatek od tretjega otroka naprej	0,7
Enaki otroški dodatek za vse otroke	61,6
Otroški dodatek, ki je višji za vsakega nadaljnjega otroka	35,9

Vir: Stropnik, 2001, str. 39.

Kot je iz odgovorov razvidno, je večina vprašanih nagnjena k selektivnim otroškim dodatkom, to je otroškim dodatkom z vgrajenim socialnim elementom. Otroški dodatki naj bi bili tudi enaki za otroke vseh starosti in ne glede na vrstni red rojstva otroka.

Sprememba otroških dodatkov leta 1999

Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o družinskih prejemkih so se pomembno spremenili tako višina otroških dodatkov kot tudi dohodkovni razredi za določanje višine pripadajočega otroškega dodatka in zgornja dohodkovna meja za upravičenost. Vpeljano je bilo tudi razlikovanje med višino otroškega dodatka glede na vrstni red otroka: najnižji je otroški dodatek za edinega ali najstarejšega upravičenega otroka, višji za drugega ter najvišji za tretjega in vsakega nadaljnjega otroka (Stropnik, 2001, str. 58).

Z delitvijo najnižjega dohodkovnega razreda na dva razreda (do ravni 15 % in do ravni 25 % povprečne plače v Sloveniji na družinskega člana), se je bistveno povečal otroški dodatek za otroke iz novega najnižjega dohodkovnega razreda. Povečanje je bilo še zlasti veliko za tretje in nadaljnje otroke v družini, ne glede na dohodkovno skupino.

Po znižanju zgornje dohodkovne meje za upravičenost se je število otrok, ki so prejeli otroški dodatek, zmanjšalo za 1,6 %, število družin pa za 2,2 %. Iz tega je razvidno, da imajo družine z višjimi dohodki na člana v povprečju manj otrok. Po drugi strani pa so se pomembno povečala povprečna mesečno izplačana sredstva za otroške dodatke: za kar 42,5 % (Podkrižnik, 1999, str. 49). Tako povečanje mase sredstev je posledica splošnega povečanja ravni otroških dodatkov; povprečna višina izplačanega otroškega dodatka se je povečala za 55,7 % in je znašala nekaj manj kot 9.000 SIT (Stropnik, 2001, str. 59).

Po omenjeni spremembi torej lahko trdimo, da so otroški dodatki v Sloveniji visoki. Kljub temu pa, navaja Stropnikova (2001, str. 38), kar 77 % prejemnikov (anketirancev) otroškega dodatka sodi, da je otroški dodatek, do katerega so upravičeni, prenizek, 22 % ga ima za primernega in le 1 % za previsokega. Zanimiv je tudi podatek, da je po spremembi leta 1999, najvišji otroški dodatek prejela družina z 11 otroki, in sicer v višini 193.500 SIT mesečno, kar je bilo enako 1,1 povprečne mesečne bruto plače v letu 1999, ali 1,8 povprečne mesečne neto plače (Podkrižnik, 1999, str. 50).

4.2.4. Dodatek za veliko družino

Dodatek za veliko družino je letni prejemek, namenjen družinam, ki imajo tri ali več otrok, mlajših od 18 let oziroma 26 let, če se šolajo. V letu 2002 znaša dodatek za veliko družino 25.000 SIT, v letu 2003 53.600 SIT (= usklajena vrednost), od leta 2004 dalje pa 70.000 SIT in se izplačuje enkrat letno.

4.2.5. Dodatek za nego otroka

Dodatek za nego otroka je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka. Mesečna višina dodatka za nego otroka znaša 19.300 SIT, za otroke s težko motnjo v duševnem razvoju in težko gibalno ovirane otroke pa 38.590 SIT mesečno.

4.2.6. Delno plačilo za izgubljeni dohodek

Delno plačilo za izgubljeni dohodek je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, če prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka. Mesečna višina delnega plačila za izgubljeni dohodek je minimalna plača, od katerega upravičenec plačuje prispevke za socialno varnost. Če začne eden od staršev delati krajši delovni čas, mu pripada sorazmerni delež delnega plačila za izgubljeni dohodek.

4.3. DAVČNE OLAJŠAVE ZA OTROKE V SLOVENIJI

Univerzalno dostopna oblika finančne pomoči otrokom oziroma družinam z otroki v Sloveniji so davčne olajšave za otroke. Namen tega transferja je omiliti padec

življenjske ravni družin, do katerega prihaja po rojstvu vsakega otroka. Z njegovim zagotavljanjem prevzema država nase del stroškov otrok.

Davčne olajšave za otroke imajo v Sloveniji obliko zmanjšanja davčne osnove. Na podlagi Zakona o dohodnini znaša davčna olajšava za prvega otroka 10 % povprečne letne plače zaposlenih v Sloveniji, za vsakega nadaljnjega otroka pa se zviša za dodatnih 5 % povprečne plače.

Podatki o povprečni letni plači v Sloveniji (leta 2002 je znašala 2.825.232 SIT) so namreč podlaga za izračun lestvice za odmero dohodnine in zneskov olajšav, ki znižujejo dohodninsko osnovo. Na Ministrstvu za finance so tako izračunali lestvico za odmero dohodnine in zneske posameznih olajšav, kar prikazujem v Tabeli 23.

Tabela 23: Zneski davčne olajšave za različno število otrok

Število otrok	Olajšava v % povprečne plače	Znesek (znižanje davčne osnove)
1	10	282.523
2	25	706.308
3	45	1.271.354
4	70	1.977.662
5	100	2.825.232
6	135	3.814.063

Vir: Informacija Ministrstva za finance, 17.2.2003.

Kljub univerzalnosti pa davčne olajšave za otroke, kot jih imamo v Sloveniji, nimajo enakega učinka za vse družine. Njihovega vpliva se namreč ne vidi iz same višine davčne olajšave, kot je določena v davčni zakonodaji. Dejanski učinek se kaže v zmanjšanju davčne obveznosti (davčnemu prihranku), ki je posledica neobdavčenja dela dohodka.

Posredni transfer družinam torej predstavlja samo davčni prihranek, to je manj plačani davek zaradi neobdavčitve določenega dela dohodka. Zaradi progresivnosti davčnih stopenj deluje vertikalni prerazdelitveni učinek davčnih olajšav v korist družin z višjimi dohodki. To pomeni, da se davčni prihranek z višanjem dohodkov povečuje. Tako je Stropnikova (2001, str. 60) ugotovila, da je davčni prihranek davkoplačevalca s petimi otroki in dohodki v višini štirih povprečnih plač kar desetkrat višji od davčnega prihranka davkoplačevalca z enim otrokom; na drugi strani pa davkoplačevalec z dohodki v višini povprečne plače ne more izkoristiti celotne olajšave za pet otrok, poleg tega pa zanj veljajo nižje mejne davčne stopnje, zato je njegov davčni prihranek pri petih otrocih manj kot štirikrat višji kot za enega otroka. Treba pa je tudi vedeti, da z naraščanjem dohodka, kljub davčnemu prihranku, narašča tudi dohodnina, ki jo mora plačati davkoplačevalec.

Črnak – Megličeva (1995, str. 58) ocenjuje, da pomeni skupni učinek davčnih olajšav in otroških dodatkov, ki sta med sabo komplementarna, pomembno prerazporeditev v nošenju stroškov vzdrževanja otrok v Sloveniji. Kljub temu pa je Stropnikova (1997, str. 45) mnenja, da višina davčne olajšave za otroke v Sloveniji ne bo nikoli dovolj visoka. Imeti in vzgajati otroke je, tako Stropnikova, veliko

breme za starše, in to ne samo finančno breme. Zato jim mora država, tudi v lastnem interesu, pri tem pomagati. Obseg pomoči pa je odvisen tako od materialnega bogastva neke družbe kot tudi od družbene zavesti glede pomena in stroškov otrok, ki določa prioritete pri prerazdelitvi tega bogastva v korist družin z otroki.

In če je bil namen spremembe otroških dodatkov maja leta 1999, o čemer sem že pisala, čimbolj izenačiti vsoto otroških dodatkov in davčnega prihranka za družine z enakim številom vzdrževanih otrok ter ne glede na višino dohodkov, potem je imela sprememba nedvomno zelo dobro ciljano težišče: to so bile družine z zelo nizkimi dohodki in še posebej tiste z večjim številom otrok. Stropnikova (2001, str. 60) ocenjuje, da je zelo visoka nova raven otroških dodatkov za te družine, pripeljala seštevku obeh transferjev na raven, ki jo družine z višjimi dohodki dosegajo samo z davčnim prihrankom zaradi vzdrževanih otrok.

5. DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI

Slovenska ustava v 53. členu zagotavlja: »Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.« Srednjeročni pogled na to, kako uresničiti ustavno skrb za otroke in družino, predstavlja - od leta 1993 - Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji, ki je hkrati osnovni dokument, na katerem temelji družinska politika v Sloveniji. Njen cilj naj bi bil izboljšati pogoje za nastanek in varnost družine ter njen razvoj.

Pod družinsko politiko razumemo skupek socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih, fiskalnih in drugih ukrepov, ki jih politično-administrativni sistem izvaja, da bi posredno vplival na življenjske pogoje družin oziroma njenih članov, njihov nastanek in razvoj. S temi ukrepi družba prevzema nase del stroškov otrok in s tem dokazuje svoj interes za njihovo rojevanje in primeren razvoj. Uzakonjene ukrepe na različnih področjih lahko razdelimo v dve osnovni skupini:

- na skupino, ki pomeni neposredni vpliv na dohodkovni položaj družine v obliki denarnih prejemkov, subvencij pri cenah storitev ali zmanjšanju davčnih obveznosti
 - in skupino, ki nima učinkov na dohodkovni položaj družine, ampak pomeni podporo nastajanju ali funkcioniranju družine
- (Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000, str.37).

Ukrepi družinske politike so praviloma univerzalni, čeprav so transferji družinam z določenimi posebnostmi (npr. večje število otrok, otroci z motnjami v razvoju, nizek dohodek, enoroditeljske družine ipd.) pogosto višji; to je utemeljeno z različnimi potrebami družin zaradi teh posebnosti.

Družinska politika v Sloveniji temelji na:

- vključevanju celotne populacije oziroma na usmerjenosti k družinam,
- upoštevanju pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo,
- spoštovanju avtonomnosti družine in individualnosti njenih članov,

- zaščiti otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otroka,
- zagotavljanju enakih možnosti obeh spolov,
- vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi,
- delnemu prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok,
- dodatnemu varstvu družin v specifičnih razmerah in stanjih,
- celostnemu, integralnemu pristopu.

(Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000, str. 36)

Ukrepi družinske politike se v skladu z resolucijskimi cilji uresničujejo na naslednjih področjih:

- na ekonomsko fiskalnem področju, z neposrednimi dajatvami družinam, ki dopolnjujejo ali nadomeščajo njihove dohodke, s prerazporeditvijo dohodka v korist družin v okviru davčne politike ter posebno kreditno politiko oz. subvencioniranjem oz. regresiranjem cen nekaterih pomembnih storitev in izdelkov;
- na področju družbenih služb in drugih dejavnosti, ki s svojimi storitvami podpirajo funkcioniranje družine in delno prevzemajo njene posamezne funkcije;
- na področju stanovanjskega gospodarstva s posebnimi programi stanovanjske preskrbe in z drugimi oblikami pomoči družinam;
- na področju zaposlovanja z ustvarjanjem pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev ter z drugimi ugodnostmi.

Izjemno pomembni ukrepi družinske politike so neposredne dajatve družini. Ti ukrepi zagotavljajo prerazdelitev dohodkov v korist družin, tudi tistih, o katerih sem pisala v začetku diplomskega dela in jih vključujemo med dobrih 13 % revnih slovenskih družin. Del neposrednih družinskih prejemkov, ki jih ureja nov Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, pa sem podrobneje obrazložila v poglavju o Družbeni podpori družin in otrok v Sloveniji. Poleg teh pa imamo v našem sistemu še druge posredne in neposredne prejemke:

- štipendije,
- subvencioniranje šolske prehrane,
- subvencioniranje študentske prehrane,
- subvencioniranje cen vrtcev in prevozov v šolo,
- financiranje učbeniških skladov,
- davčne olajšave pri dohodnini, namenjene otrokom in družinam, ki so urejeni v šolski, zdravstveni, socialni, davčni idr. zakonodaji, ki pomembno vplivajo na položaj družin.

Sprejete ukrepe pa je treba spremljati in preverjati njihovo učinkovitost. Zato Resolucija v skladu s priporočilom parlamentarne skupščine Sveta Evrope predvideva oblikovanje informacijskega sistema, zbiranje podatkov in stalno spremljanje položaja družin in posledic ukrepov v njihovo korist kot podlago za ponovno oblikovanje ciljev in oblik akcij v okviru družinske politike. Z večjim povezovanjem različnih podatkovnih baz je potrebno dati boljše možnosti za empirično preučevanje demografskih, socialnih, ekonomskih in drugih značilnosti družin. To namreč zahteva vzpostavitev družine kot osnovne enote opazovanja na evidenčni in statistični ravni. (Čepar, 1995, str. 46)

V tej zvezi so zanimivi izsledki že omenjene raziskave *Prebivalstvo, družina in blaginja iz leta 2001*. Anketiranci so bili vprašani za mnenje o trinajstih ukrepih družinske politike, ki lajšajo odločanje za otroke, varovanje otrok in finančno breme vzdrževanja otrok.

Na podlagi odgovorov anketirancev, zbranih v Tabeli 24, lahko sklepamo, da ljudje v Sloveniji podpirajo cilje in ukrepe družinske politike. Nasprotno pa Stropnikova (1996, str. 312) na podlagi rezultatov simulacij ugotavlja, da slovenska družinska politika v nekaterih elementih ni pravilno naravnana; meni, da ni prav, da katerikoli ukrep družinske politike, ki je sedaj v veljavi, daje v absolutnem pomenu več premožnejšim kot revnejšim družinam. Zato predlaga, da bi se npr. vse družine razbremenilo za absolutno enak znesek stroškov otrok, kar bi seveda imelo pri nižjih dohodkih veliko večji relativni pomen kot pri višjih dohodkih.

Tabela 24: Zaželenost ukrepov družinske politike

Ukrep	% anketirancev glede na prvo izbiro	Rang glede na prvo izbiro	% anketirancev glede na prve tri izbire	Rang glede na prve tri izbire
Izboljššan porodniški dopust za zaposlene ženske z otroki	26,1	1	14,3	1
Nižja dohodnina za tiste, ki preživljajo otroke	12,6	2	13,2	5
Boljši stanovanjski pogoji za ljudi z otroki	11,7	3	12,5	3
Zmanjšanje stroškov izobraževanja otrok	9,4	4	10,7	2
Povečanje otroških dodatkov za 10.000 SIT na otroka mesečno	8,5	5	10,0	4
Otroški dodatek, odvisen od družinskega dohodka	6,5	6 - 7	7,7	7
Denarna pomoč ob rojstvu vsakega otroka	6,5	6 - 7	7,1	6
Boljše možnosti, da bi starši delali s krajšim delovnim časom	4,2	8	7,0	10
Nadomestilo za matere ali očete, ki niso zaposleni	4,0	9	5,3	9
Gibljev delovni čas za zaposlene starše z majhnimi otroki	3,7	10	5,0	8
Boljše možnosti za dnevno varstvo otrok, mlajših od treh let	3,0	11	3,5	11
Varstvo šoloobveznih otrok pred in po šoli ter v času šolskih počitnic	1,4	12	1,9	12
Boljše možnosti za dnevno varstvo otrok od treh let do začetka šolanja	1,2	13	1,8	13

Vir: Stropnik, 2001, str. 26.

Na splošno pa analiza gradiva in slovenskih raziskav z družinsko tematiko iz obdobja po osamosvojitvi Slovenije v tem trenutku kaže, da je raziskav malo, da so slučajne in nesistematične, zato se težko ugotavlja dejansko stanje in načrtuje družinsko politiko na tej osnovi. Trendi na področju družin se lahko ugotavljajo le, če se tematiko spremlja v časovnem obdobju. Demografski statistični podatki sicer

povedo nekaj o objektivnem stanju, ne pa tudi o stališčih, željah, pričakovanjih, splošnih družbenih vrednotah. Zaradi pomanjkanja takih sistematičnih in koordiniranih empiričnih raziskav družine se težko ugotavlja stanje in pripravljajo državni ukrepi, strategije in programi (Ule et al., 2001, str.22). Res pa je tudi, da se ustvarjalci družinske politike ne smejo nekritično posluževati rezultatov mnenjskih anket, čeprav te morda pravilno odražajo stališča ljudi; ljudi je namreč treba najprej ustrezno informirati o sedanjem stanju in šele nato vprašati za mnenje, drugače bodo njihove napačne percepcije napačno vodilo za ustvarjalce politike.

SKLEP

Premajhen je dovoljen obseg strani, da bi lahko v svoje diplomsko delo vključila več(ino) vsebin, ki se posredno ali pa vsaj neposredno dotikajo obravnavane tematike. Zato sem bila pri temu zelo težko dosledna, saj gre za kompleksno problematiko, ki se zajeda v vsa področja našega - tudi mojega - življenja.

Kakorkoli že, dejstvo je, da je rojstvo otroka pomemben življenjski dogodek in velika življenjska odločitev vsakega posameznika. Verjetnost tega dogodka pa ni odvisna le od spolne zrelosti nas, staršev, ampak tudi od številnih družbenih dejavnikov na mikro, mezo in makro ravni. Odvisna je od socialne zrelosti, od pričakovanj in vrednot, od dogodkov v širšem družbenem okolju, od socialnih, političnih, ekonomskih in kulturnih procesov in še česa.

Vpliv nekaterih dejavnikov na verjetnost prehoda v starševstvo pa ni vedno konstanten. V času se lahko spreminja. Prehod v starševstvo je namreč proces, tesno povezan z mnogimi drugimi dogodki in življenjskimi poteki posameznika. V življenju se namreč nekateri statusi in vloge posameznika pogosto spreminjajo. Posameznik lahko pripada različnim statusnim skupinam v vsej svoji karieri – pa naj si bo to poklicna, partnerska, izobraževalna, ali pa mogoče stanovanjska. Verjetnost prehoda v starševstvo je seveda najmočnejše povezana s trenutnim položajem in njegovo oceno.

Za zadnjih nekaj let velja, da se je poglobila ekonomska negotovost, ki ima materialne in psihološke učinke. To v veliki meri vpliva na pogum mladih za osnovanje mladih družin in za odločanje obstoječih družin za otroke. Takšni pogoji življenja najbolj vplivajo na družine z nepreskrbljenimi otroki in družine na meji preživetja. Ne le zaradi socialne pravičnosti, ampak tudi zaradi dolgoročne skrbi za gospodarsko uspešnost družbe, jim je treba prav v tem času posvetiti več družbene pozornosti in nameniti večji delež sredstev, kot sicer. Kar samo se zato ponuja vprašanje, kako zavarovati otroke in družine.

Starši seveda želimo otrokom posvetiti obilo pozornosti, zagotoviti visoko kvaliteto življenja in ugodne ekonomske pogoje. Ustrezna vzgoja, pomoč otrokom v poklicni in življenjski promociji pa zahteva od nas vedno več sredstev in naporov. Verjetno se pač vsi strinjamo, da moraš narediti za otroka vse najboljše, da je treba vanj vložiti maksimalno.

Tekmovalne zakonitosti tržnega gospodarstva postavljajo pri nas družine z nepreskrbljenimi otroki v težji in neenakopraven položaj z drugimi, saj moramo njihove matere in očetje več zaslužiti, na trgu dela pa imamo manjše možnosti. Zaradi dejanskih razmer in negotove prihodnosti posameznik sam vedno težje zagotovi osnovne pogoje za osnovanje in življenje družine: streho nad glavo in možnost primernega zaslužka. Prav zato je pomoč družbe ne le v obliki dejanskih prejemkov, ampak tudi v obliki zagotovil prihodnje pomoči, če bo potrebna, vedno bolj bistvena. Treba pa jo je zagotoviti takoj, da bi nobena generacija ne bila prikrajšana za kvaliteto življenja ki jo daje družina, in za svobodno izbiro, ki jo družbena pomoč omogoča.

Iskanje rešitev, ki bodo zagotavljale bolj celovito obravnavo otroka in družine s strani države in njene politike v Sloveniji je šele na začetku poti. Upoštevanje Resolucije o oblikovanju družinske politike s strani države pa je le prvi korak k temu.

In če je še pred nekaj leti družinsko življenje kot predmet analize ustvarjalo vtis, da je o njem več ali manj že vse povedano, se meni po pripravi diplomskega dela zdi, da bo o njem treba še veliko govoriti...

LITERATURA

1. Čepar Drago: Družinska politika in zakonodaja za izboljšanje položaja otroka. Položaj otroka v Sloveniji danes: prispevki z okrogle mize v Celju. Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef, 1995, str. 42 – 53.
2. Černič Istenič Majda: Proces oblikovanja družine v Sloveniji. Družboslovne razprave, let. 14, št. 27 / 28. Ljubljana, 1998, str. 157 – 170.
3. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1994. 155 str.
4. Černič Istenič Majda: Spremembe v družbenem položaju žensk in upadanje rodnosti v Sloveniji. Družine – različne, enakopravne. Ljubljana: Vitrum, 1995, str. 64 – 77.
5. Černič Istenič Majda: Vloge med spoloma. Prebivalstvo, družina in blaginja: stališča do politike in ukrepov. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2001, str. 75 – 104.
6. Črnak – Meglič Andreja: Analiza materialnih oblik pomoči družinam z otroki v Republiki Sloveniji. Položaj otroka v Sloveniji danes: prispevki z okrogle mize v Celju. Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef, 1995, str. 54 – 59.
7. Espenshade Thomas J.: Investing in Children: New Estimates of Parental Expenditures. Washington D.C.: The Urban Institute Press, 1984. 124 str.
8. Kožuh – Novak Mateja et al.: Rodnostno vedenje Slovencev. Nacionalno poročilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center, 1998. 128 str.
9. Laslett Peter: A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age. Harvard University Press. London: MacMillan, 1991. 328 str.
10. Malačič Janez: Demografija – teorija, analiza, metode in modeli. 4. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 378 str.

11. Osterman Anka: *Pravice otrok v postopkih socialnega varstva. Položaj otroka v Sloveniji danes: prispevki z okrogle mize v Celju*. Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef, 1995, str. 60 – 65.
12. Podkrižnik Lidija: *Otroški dodatki po spremenjeni zakonodaji. Pregled*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 1999, str. 49 – 51.
13. Ranjan Priya: *Fertility Behaviour Under Income Uncertainty*. *European Journal of Population*, Hauge, 15 (1999), 4, str. 25 – 43.
14. Rener Tanja: *Mladina in družina. Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996, Urad Republike Slovenije za mladino, 1996.
15. Rener Tanja, Švab Alenka: *Družinski status. Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1996, str. 41 - 68.
16. Srdić Milutin et al.: *Ekonomski leksikon*. Beograd: Savremena administracija, 1975. 1531 str.
17. Stanovnik Tine, Stropnik Nada: *France / ILO Multi – bilateral program of technical cooperation: Strengthening Social Security in Central and Eastern Europe through Research and Technical Cooperation, Combating Social Exclusion and Poverty in Slovenia*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, december 2001.
18. Stropnik Nada: *Ali so davčne olajšave za otroke preizkušene? IB revija, št. 5 – 6 / 1997*. Ljubljana, 1997, str. 40 – 45.
19. Stropnik Nada: *Ekonomski vidiki politike otroškega varstva za družino in družbo v Sloveniji. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1994. 421 str.
20. Stropnik Nada: *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1997. 236 str.
21. Stropnik Nada: *Posledice spremembe otroških dodatkov leta 1999 za slovenske družine*. *IB revija, št. 1 / 2001*. Ljubljana, 2001, str. 58 – 75.
22. Stropnik Nada: *Prebivalstvo Slovenije in družinska politika. Prebivalstvo, družina in blaginja: stališča do politike in ukrepov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, junij 2001, str. 7 – 55.
23. Stropnik Nada: *Socialna varnost v Sloveniji v prihodnje*. *IB revija, št. 1 / 2000*. Ljubljana, 2000, str. 84 – 90.
24. Stropnik Nada: *Vpliv otroških dodatkov in davčnih olajšav za otroke na razpoložljive družinske dohodke*. *Slovenska ekonomska revija, letnik 47, 1996, št. 4*. Ljubljana, 1996, str. 292 – 314.
25. Svetlik Ivan et al.: *Kvaliteta življenja v Sloveniji 1994. Retrospektivna študija 1974 – 1994*. Ljubljana: FDV – Center za družbeno blaginjo, 1994.
26. Švab Alenka: *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2001. 202 str.
27. Toš Niko et al.: *Slovensko javno mnenje 1992 / 1: Mednarodna raziskava vrednot*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij pri FDV, 1992.
28. Ule Mirjana et al.: *Analiza baze podatkov o družini v Sloveniji. Raziskovalna naloga za potrebe Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2001. 107 str.
29. Ule Mirjana, Kuhar Metka (FDV), Stropnik Nada (IER): *Ekonomsko socialni položaj mladih družin v Sloveniji 2001 – 2002. Raziskovalna naloga za potrebe Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Končno poročilo*. Ljubljana: FDV – Center za socialno psihologijo, 2002. 179 str.

30. Ule Mirjana, Mihelj Vlado: *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS, 1995. 222 str.
31. Vojnovič Maja et al.: *Situacijska analiza o položaju otrok in družin v Sloveniji 1995*. Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef, 1996. 212 str.

VIRI

1. *Anketa o porabi v gospodinjstvih 2000 in 2001*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002.
2. *Informacija Ministrstva za finance o podatkih v zvezi z odmero dohodnine za leto 2002. Dohodninska lestvica*.
[URL: <http://www.gov.si/mf/slov/durs/lestvica02.html>], 17.2.2003.
3. *Interna gradiva Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve*. Ljubljana, 2002 in 2003.
4. *Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom o uresničevanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 29.3.2002. 90 str.
5. *Jamstveni in preživninski sklad*. Obvestilo za javnost. Ljubljana, 27.1.2003.
6. *Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 29.3.2000. 27 str.
7. *Program boja proti revščini in socialni izključenosti*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 19.1.2000. 153 str.
8. *Recent demographic developments in Europe 2000*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. 695 str.
9. *Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (Uradni list Republike Slovenije, št. 40 / 93)*.
10. *Slovensko nacionalno poročilo za Mednarodno konferenco o prebivalstvu in razvoju, Kairo, 1994*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Nacionalni komite za demografsko politiko, 1994. 95 str.
11. *Statistične informacije št. 92 / 2003*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2003. 47 str.
12. *Statistični letopis Republike Slovenije 2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 652 str.
13. *Ustava Republike Slovenije*.
14. *Zakon o socialnem varstvu (Uradni list Republike Slovenije, št. 54 / 92)*.
15. *Zakon o starševstvu in družinskih prejemkih (Uradni list Republike Slovenije, št. 97 / 01)*.
16. *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list Republike Slovenije, št. 110 / 02, 70 / 00, 60 / 99, 26 / 99)*.